

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

Alternativní tresty odnětí svobody a
jejich komparace v rámci EU

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Praha, duben 2012

Vypracovala: Zlata Soukupová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně za použití literatury a zdrojů a práce nebyla použita k získání jiného či stejného titulu.

V Praze dne 11. 4. 2012

.....

Zlata Soukupová

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala panu prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc. za jeho cenné rady, připomínky a odborné vedení.

OBSAH:

ÚVOD.....	5
1. Trest.....	7
1.1. Teoretická východiska.....	7
1.2. Pojem, účel, funkce trestu a zásady ukládání trestů.....	8
2. Restorativní justice.....	13
2.1. Obecně o restorativní justici.....	13
3. Nová kriminalizace.....	19
4. Probační a mediační služba.....	21
4.1. Obecně o PMS a česká právní úprava PMS.....	22
4. 2. Probace.....	22
5. Alternativy k trestu odnětí svobody.....	24
5.1. Trest odnětí svobody.....	24
5.2. Pojem a východiska ukládání alternativních trestů.....	27
5.2.1. Pojem alternativního trestu.....	27
5.2.2. Východiska ukládání alternativních trestů, jejich pozitiva a negativa.....	29
5.3. Jednotlivé alternativní tresty.....	32
6. Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem.....	32
7. Trest domácího vězení.....	36
7.1. Obecně o trestu, úprava v českém právním řádu.....	36
7.2. Podmínky uložení trestu domácího vězení.....	37
7.3. Výměra trestu, povinnosti odsouzeného.....	38
7.4. Přeměna trestu domácího vězení.....	40
7.5. Kontrola výkonu trestu domácího vězení.....	40
7.6. Monitorovací systém.....	41
7.7. Komparace v rámci EU.....	42
8. Trest obecně prospěšných prací.....	42
8.1. Obecně o trestu a úprava v českém právním řádu.....	42
8.2. Podmínky pro uložení trestu obecně prospěšných prací.....	44
8.3. Výměra trestu OPP, jeho obsah a povinnosti pachatele.....	44

8.4.Přeměna trestu obecně prospěšných prací	46
8.5.Komparace v rámci EU	47
9.Peněžitý trest.....	48
9.1.Obecně o trestu a úprava v českém právním řádu	48
9.2.Komparace v rámci EU	52
10.Závěr	53
11.Resumé	57
12.Seznam použité literatury,zkratek	59

ÚVOD

Každé společenství určitého počtu lidí je od pradávna nuceno k zachování řádného chodu, ba dokonce vlastní existence, vytvářet určitý systém způsobů reagování na situace, kdy dojde k porušení jeho bazálních, difoltních norem či hodnot. Tato funkce náleží především trestnímu právu a bez pochyb i trestu samotnému. V každé společnosti nevyjímaje společnost naší, dochází v důsledku historických, politických, sociálních a kulturních změn k nutnosti jisté flexibility a potřebě nových postupů. V trestním právu platí toto dvojnásob. Zastaralé algoritmy je nutno novelizovat a je zapotřebí hledat nové a lepší alternativy, jež jsou uplatňovány jako alternativní způsoby v trestním řízení nebo v samotném potrestání pachatelů trestné činnosti¹.

Vzrůstající míra kriminality je jakýmsi fenoménem dnešní doby. Situace je zaznamenatelná v celé Evropě. V souvislosti s nárůstem trestných činů a novými formami trestního jednání vychází na povrch skutečnost, že právní řády nemají dostatečné množství alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nebo je nedostatečně využívají. Především v poslední dekádě jsou alternativní tresty odnětí svobody zařazovány do právních řádů po celé Evropě s cílem nahradit nepodmíněný trest odnětí svobody ukládaný pachatelům lehčí, drobné trestné činnosti, tedy hlavně u krátkodobých trestů odnětí svobody. Především u těchto pachatelů a zejména prvopachatelů je alternativní trest odnětí svobody dle mého názoru velmi dobrou cestou k následné resocializaci pachatele a jeden z hlavních nástrojů segregace recidivy.

Téma jednotlivé druhy alternativních trestů odnětí svobody považuji za velmi aktuální především vzhledem k nedávné novele trestního zákona, k jejich možné využitelnosti, k současné situaci přetíženosti soudů a vězeňských zařízení, budoucí recesivitě a v neposlední řadě téměř absolutně nulové právní úpravě prevence kriminality. Pro všechna výše uvedená jsem zvolila téma alternativních trestů jako téma mé diplomové práce. Za hlavní cíl mé práce považuji ucelené zpracování přehledu o alternativních trestech v českém trestním právu, zejména pak o alternativních trestech k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v tzv. užším pojetí (dále jen „alternativní tresty v užším pojetí“). V úvodu práce se hodlám věnovat vymezení pojmů trest, alternativní trest, a jelikož idea alternativních tresty odnětí svobody koncepčně vychází z principů restorativní justice, ráda bych

¹ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H.Beck, 2000, s. 3.

podala výklad též o ní. Následuje detailní rozbor jednotlivých druhů alternativních trestů odnětí svobody, jejich obecná charakteristika, kořeny, úprava v českém právním řádu a to především hmotně právní úprava, posléze nastíním situaci v zahraničních právních úpravách. S tématem alternativních trestů velmi úzce souvisí činnost Probační a mediační služby České republiky a její činnost, jejímž shrnutím pokračuji po podrobném popisu jednotlivých trestů. Práci zakončuji shrnutím celé problematiky s možnými návrhy čerpanými ze zahraničních právních řádů a zkušeností, úprav mezinárodních organizací či odborníků různorodých vědních disciplín.

Trest

Teoretická východiska

Pojetí pojmu trest je metamorfováno v závislosti na úroveň právního vědomí ve společnosti, na entitou uznávaných sociálních hodnotách, politické, ekonomické a sociální situaci či je podrobena vlivu majoritních filozofických směrů. Teoretické koncepce účelu trestu se formovaly dlouhá století pod vlivem historického vývoje. Odborná trestněprávní nauka rozděluje nejvýznamnější teorie o účelu trestání na: absolutní, relativní a smíšené z hlediska jejich historického vývoje, a tím nám pomáhá lépe porozumět účelu a funkci trestu.²

Teorie absolutní vychází z teorie indeterminismu, která předpokládá, že pachatel páchá trestný čin úmyslně, s plným vědomím následku a přistupuje tím na fakt, že bude následovat trest. Trest je spravedlivou a předpokládanou oplatou. Trestný čin a trest tvoří nerozlučnou jednotu. Je vyjádřeno: Punitur, quia peccatum est- trestá se, jelikož bylo spácháno zlo. Je jím naplňována spravedlnost, jež by bez trestu byla odepřena. Normy, jež je nutno dodržovat stanoví stát a právě ten je následně dozorcem nad jejich dodržováním. Teorii odplaty zastával Aristoteles, Tomáš Akvinský, Kant, G. Hegel a tzn. klasická škola trestního práva. Dle Aristotela trest kompenzuje bezpráví a porušená spravedlnost může být opět nastolena jen odplatou v podobě trestu. Kant vidí v trestu požadavek spravedlivého rozumu a kategorický imperativ, kde trest je účelem sám v sobě. Hegel chápe trest jako negaci negace práva, tedy za uznání a

² Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C. H. Beck, 2005., 183-185s.

restituci práva.³Hegel vidí v trestu nutnost, nástroj, který usmiřuje pachatele se societou.⁴

V relativní teorii účelem trestu není postih pachatele, ale ochrana dané společnosti před pachateli trestných činů, teorie lze vyjádřit formulí: punitur, ne peccetur (v překladu: trestá se, aby nebylo pácháno zlo). Relativní teorii představuje především tzv. teorie prevence, která chce pachatele polepšit a zabránit tak protispolečenskému jednání. Hlavní myšlenkou je, že trestný čin potřebuje trest, jako nemoc potřebuje léčení.⁵ Tato teorii je ztělesňována např. tzv. sociologickou školou F. von Liszta a C. Lambrosa.

Smíšené teorie se historicky objevují poněkud později. V podstatě obvykle kombinují dvě výše zmíněné teorie a pokoušejí se z nich vybrat nejpozitivnější aspekty. Trestu má být předejito prostřednictvím tzv. generální prevence, jež se zaměřuje na možné pachatele trestných činů, kombinací s tzv. speciální prevencí působící na jednotlivě určeného pachatele. Účinnost obou typů prevencí zvyšuje především spravedlnost, neodvratnost trestu a jeho včasnost.⁶ Právě ze smíšené teorie vychází účel trestu v českém trestním právu. Uložený trest odnětí svobody v sobě kombinuje prvky generální a speciální prevence tak, aby bylo co nejlépe dosaženo účelu trestu. Generální prevence je závislá na prevenci speciální. Velký význam zde má zásada individualizace při ukládání trestu. Tu doplňují spravedlnost a neodvratnost trestu.⁷

\

Pojem, účel, funkce trestu a zásady ukládání trestů

Trest lze chápat jako opatření, prostředek státního donucení, které se ukládá v rámci trestního řízení jménem státu k tomu povolanými soudy pachateli za jeho trestný čin.⁸ Trestem je zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání pachatele.⁹ Je jím právní újma, jež pachatel trestného činu

³ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné, 1. vydání, 2009, Leges, 347s.

⁴ Navrátilová, J.: Výjimečný trest, Praha: Leges, 2009, 9s.

⁵ Anzenbacher, A.: Úvod do filozofie. 2. vydání, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1991, str. 264

⁶ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2005, str. 187-188

⁷ tamtéž

⁸ Novotný, O. a kol. Trestní právo hmotné. 1. obecná část. Praha: Codex, 1997, s. 197

⁹ Navrátilová, J.: Výjimečný trest, Praha: Leges, 2009, 9s.

vnímá jako zlo a musí jím být i tak přijata.¹⁰ Trest je vynucené odčinění viny k polepšení viníka nebo k satisfakci prostřednictvím odplaty. Z hlediska psychologie je trest druh aversivní techniky¹¹. Je hmotně právní reakcí státu na trestný čin spáchaný pachatelem. Ukládání trestu v trestním řízení prostřednictvím soudů patří mezi základní funkce státu. Stát tak chrání občany před svévolným chováním pachatelů. Zajištění ochrany společnosti jako jednoho z hlavních účelů trestního práva stát činí mimo jiné ukládáním trestů a ochranných opatření. Zákon vychází z dualismu trestních sankcí, existují dva relativně samostatné systémy trestněprávních sankcí, které lze za zákonem stanovených podmínek ukládat samostatně či je možné je kombinovat. Situace je odlišná v případě mladistvých a dětí mladších patnácti let, kde zákon o soudnictví ve věcech mládeže stojí na principu monismu trestněprávních sankcí, může být tedy uložen jen jeden druh sankce tzv. trestní opatření.¹² Účel trestu není v novém trestním zákoníku na rozdíl od staré úpravy výslovně uveden, nahradila je ustanovení o obecných zásadách trestání, které nalezneme v jednotlivých ustanoveních. Dělíme je na obecné, jež nalezneme v § 36 až § 38 TZ(zásada zákonnosti, humanity, přiměřenosti, individualizace, ochrany zájmů osob poškozených trestným činem)¹³ a zvláštní, jež sledují tresty v § 39 až § 45 a ochranná opatření v § 98 až § 99 TZ. o sankcích. Jsou jimi:

Zásada zákonnosti

§ 37 odst. 1 stanoví, že trestní sankce, které zákonodárce rozlišuje na tresty a zákonná opatření lze ukládat jen na základě zákona. Skrývá v sobě zásadu nulla poena sine lege, tedy- není trestu bez zákonného ustanovení¹⁴

Zásada přiměřenosti

Uložený trest musí svou přísností odpovídat spáchanému trestnému činu, ten je rozhodujícím kritériem. Tato zásada je uplatnitelná u trestů, v případě

¹⁰ Jelinek, J. a kol. Trestní právo hmotné, 1. vydání, 2009, Leges, str. 346

¹¹ <http://iuridictum.pecina.cz/w/Trest>

¹² Jelinek, J. a kol. Trestní právo hmotné , 1.vydání, 2009, Leges, str. 394-395

¹³ Navrátilová, J.:Výjimečný trest, Praha: Leges, 2009, 10s.

¹⁴ Jelinek, J. a kol. Trestní právo hmotné , 1.vydání, 2009, Leges, str. 350

ochranných opatření je vymezena negativním výčtem podmínek, při jejichž naplnění není možné opatření uložit.¹⁵

Zásada individualizace použitých sankcí

Soud je povinen při ukládání trestu, jeho druhu a výměry, zvážit konkrétní okolnosti případu, přitěžující a polehčující okolnosti, závažnost trestného činu, pravděpodobnosti sociální reintegrace pachatele a určit trest tak, aby bylo co nejlépe dosaženo jeho účinku.¹⁶

Zásada personalit sankce

Trest má mít zásadně dopad jen na pachatele trestného činu. Je nutné v rámci zachování základních lidských práv a svobod minimalizovat vliv na pachatelovo okolí zejména rodinu.¹⁷

Zásada neslučitelných druhů sankcí u jednoho pachatele

Dle této zásady soud nesmí ukládat pachateli trestného činu věcnou povahou shodné sankce.

Zásada humanity sankcí

Stejně jako většina mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách, stejně tak český právní řád zakotvuje zákaz ukládání krutých a nepřiměřených sankcí. Výkonem trestní sankce nesmí být ponížena lidská důstojnost. Reakcí ve většině evropských států bylo již v minulých dekadách zrušení trestu smrti. Vždy je nutné uložit pachateli méně intenzivní sankci, která ještě postačí k dosažení účelu trestu.

Účel trestu však zůstává totožný a je jím:

Ochrana společnosti před pachateli trestných činů

Trest je prostředkem ochrany společnosti před trestnými činy. Ochranná funkce trestu zabraňuje pachatelům trestných činů v následném, kontinuálním

¹⁵ tamtéž

¹⁶ tamtéž

¹⁷ Jelinek, J. a kol. Trestní právo hmotné, 1. vydání, 2009, Leges, 351s.

páchání dalších trestných činů. Zároveň má mít výchovný účinek na jejich budoucí život.¹⁸

Zabránit pachateli v recidivě

Je nezbytné donutit pachatele k dodržování právních norem a zamezit mu v recidivě. Tím, že je pachateli uložen trest uvedený v systému trestů v trestním zákoníku mu je následné páčání další trestné činnosti znemožněno nebo alespoň ztíženo. Dále je nutno formovat pachatelovo vědomí tak, aby měl on sám dostatečné psychické zábrany, které mu nedovolí působit další potenciální trestnou činnost¹⁹

Výchova pachatele k vedení řádného života

Velkým problémem, který není uspokojivě řešen v praxi, ani v legislativním rámci, zůstává dosažení pozitivních výchovných účinků ve vězeňském prostředí v případě recidivistů. Jedná se především o překonání kriminogenních faktorů a deformací pachatele, jejichž odstraněním dochází k pozitivnímu rozvoji osobnosti pachatele a řešení subjektivních příčin spáchaných trestných činů.²⁰

Výchovné působení na ostatní členy společnosti

Včasné a spravedlivé uložení trestu působí i na zbytek společnosti. Jedná se o latentní varování před spáchaním trestných činů. Včasnost a spravedlnost uloženého trestu upozorňuje společnost na jeho neodvratnost. Platná právní úprava vychází z kombinace individuální a generální prevence.²¹

Účelem trestu je tedy v kostce: ochrana společnosti před trestnými činy, kontrola zločinnosti, zabezpečení práv a svobod občanů, zamezení pachatelům v recidivě, výchova pachatelů k řádnému vedení života, resocializace pachatele a preventivní účinek na další členy společnosti.²²

¹⁸ Černíková, V., Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciální prevenci) Policejní akademie ČR, 25 s.

¹⁹ tamtéž

²⁰ tamtéž

²¹ tamtéž

²² Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky, 1. vydání, 188 s.

Stejně jako pojetí pojmu trest se i funkce trestu rýsovala v průběhu dějin. Vycházím z klasického pojetí teorie trestu, jež rozlišuje pět zásadních funkcí trestu.²³

- Odplatná (atributivní)

Historicky nejstarší teorie, s níž se setkáváme již v Bibli známém rčení: „oko za oko, zub za zub“, vidí v trestu znovuoobnovení trestným činem narušenou rovnováhu morálky. Společnost má povinnost prostřednictvím státu jako dozorce uložit pachateli trest, jež uvádí v rovnováhu morální svět. Odplata je jakousi sociální, kolektivní mstou zabezpečenou státem. Pachatel musí uloženým trestem pocítit újmu, jejíž citelnost, vyjádřená výší a druhem trestu, má být úměrná závažnosti činu. Ačkoli tato teorie vlivem etických důvodů ztratila na svém významu, je nutno zmínit, že koncepce odplaty velmi dobře odstrašuje potenciální pachatele a má nepochybný vliv na názory veřejnosti, čímž pomáhá formovat reakce společnosti na sankce ukládané státem.²⁴

- Odstrašení

Funkce trestu je v této teorii založena na odrazení individuálního pachatele od budoucího protiprávního jednání, jedná se o tzv. individuální prevenci v kombinaci s tzv. generální prevencí, jež účinně odrazuje další potenciální pachatele od kriminálního jednání. Vnímání a prožívání újmy a její hrozby, tedy proces odstrašení, působí na každého pachatele jiným účinkem. Z různých výzkumů pachatelů trestných činů vyplývá, že tentýž trest a podmínky jeho výkonu působí na každé individuum diferencně. Multifinalita účinku trestu může záležet jak v podmínkách výkonu trestu, tak vlastní představě pachatele, jež si potenciální osoba vytvoří o možném následku, tedy riziku dopadení a odsouzení za trestný čin, který spáchal, jaká je jeho intelektuální úroveň a další faktory. Aby trest dosáhl svého účinku je nezbytné, aby byla pachateli odňata veškerá privilegia získána v souvislosti s jeho spácháním.²⁵

- Rehabilitační (penitenciární, nápravná, resocializační, korektivní)

²³ tamtéž

²⁴ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky, 1. vydání, 188-189s.

²⁵ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky, 1. vydání, 189-190s.

Rehabilitační teorie shledává za nejdůležitější změnit chování pachatele prostřednictvím odborného zacházení, kdy pachatel porozumí kriminogenním faktorům, jež vedly ke spáchání trestného činu. Korektivní funkce se snaží zamezit pachateli v dalším páchání trestných činů specializovaným přístupem. Cílem korektivního procesu je náprava, polepšení, penitencie pachatele. Doba, kterou pachatel tráví ve vězení má vésti k pochopení důvodů, které vedly na straně zločince ke spáchání trestného činu a změnit jeho chování na úroveň společensky akceptovatelnou. Problematikou je velká finanční náročnost erudovaného personálu a speciálně zaměřených programů, jež mají vést k napravení pachatele.²⁶

- Eliminační (vylučovací)

Izolaci člověka jako trest za spáchání protispolečenského činu užívaly již staré civilizace. Odsouzený, který je nucen trávit veškerý svůj čas proti své vůli ve speciálním zařízení, jako je v naší době věznice, citelně vnímá odloučení a společnost je současně velmi spolehlivě chráněna před protiprávním jednáním pachatele. Nejdůležitější a primární funkcí je zde ochrana společnosti před kriminalitou.²⁷

Restorativní justice

Obecně o restorativní justici

Je všeobecně známo, že trestní politika prochází zhruba od devadesátých let obdobím temna. Tradiční formy trestní represe jsou zcela nedostačující a je třeba hledat nové přístupy a formy řešení. Věznice jsou přeplněné, soudy a soudci nestíhají flexibilně a především rychle řešit případy, dochází k nárůstu recidivy především u majetkové trestné činnosti a výskytu zcela nových forem společensky nebezpečné trestné činnosti. Problém je aktuální ve všech státech evropské kontinentální, jakož i anglosaské právní kultury, Českou republiku

²⁶ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky, 1. vydání, 190-191s.

²⁷ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky, 1. vydání, 192s.

nevyjímaje.²⁸ Zahraniční i tuzemské zkušenosti ukazují, že řešení na tuto problematiku je možno vidět ve třech různých přístupech²⁹:

a) Za prvé možné řešení spočívá v rozšíření řad soudců a orgánů činných v trestním řízení- tedy zvýšení kapacity justičního aparátu. Tato cesta je velmi nákladná na finanční prostředky, ale též samozřejmě na erudované odborníky. K řešení by přispělo i navýšení počtu vězeňských zařízení, jež je také velmi drahé, navíc účinně neřeší problematiku recidivy a nevede pachatele trestného činu k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin.

b) Za druhé by bylo částečným řešením této problematiky odlehčit soudům množstvím řešených věcí- tedy cestou dekriminalizace (vyjmutí určitých trestných činů z působnosti orgánů činných v trestním řízení, tedy ze sféry trestní spravedlnosti) depenalizace, využívání alternativních trestů odnětí svobody majoritním procentem, aplikace odklonů od standardního řízení před soudem. Zde je nutno postupovat velmi obezřetně zejména v případě vyřazování určitých trestných činů z trestního zákona do sféry beztrestnosti či např. formy správního přestupku, aby nedocházelo k nárůstu závažných trestných činů a snížení funkce generální prevence u ukládání trestu.

c) Za třetí by bylo vhodné zkrátit celkovou dobu jednání před soudy³⁰. U této varianty je zapotřebí zejména velmi dobře propracované zákonné úpravy.

Dá se říci, že soudobé trestně politické sankce nenaplňují hlavní účel trestní spravedlnosti:

A. ochranu společnosti před kriminalitou

B. zamezení recidivy pachatele³¹

Tento axiom je snadno prokazatelný letným nahlédnutím do statistik evidujících počet registrovaných trestných činů, počtu vězňů, procentu následné recidivy. Od konce osmdesátých let se začíná v USA a západní Evropě

²⁸ Jelinek, J. a kol. Trestní právo hmotné, 1.vydání, 2009, Leges, str. 351

²⁹ Solotář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestných věcí v praxi, Praha: C.H.Beck, 2000, 5-7s.

³⁰ Solotář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestných věcí v praxi, Praha: C.H.Beck, 2000, 5-7s.

³¹ Karabec, Z. Koncept restorativní justice, In: Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Ed., Z. Karabec, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2003, 8s.

přístupovat k trestní spravedlnosti v rukou státu jako k přežitku, jež neřeší hlavní problémy kriminality a objevuje se nový myšlenkový směr známý jako tzv. restorativní justice. Restorativní justici (obnovující, nápravná justice, napomáhající spravedlnost) lze označit za koncept speciálního zacházení s pachateli trestných činů, jež soudí, že trestní spravedlnost v rukou státu není dostačující reakcí společnosti na kriminalitu. Lze ji charakterizovat jako skupinu postulátů, metod a cílů, které charakterizují určitý přístup k řešení problematiky zločinnosti.³² Restorativní justice předává trestní spravedlnost do rukou samotných aktérů spáchaného trestného činu a jejich nejbližších - tedy pachatele, obětí trestného činu a jejich sociálnímu společenství.³³ Dle Jane Hill a Grahama Wrighta z Birminghamské univerzity je nutné především:

- poskytnout pomoc obětem trestného činu (na což je v praxi zapomínáno)
- pachatelovo plné pochopení následku činu (co skutečně způsobil)
- uznání pachatelovi odpovědnosti
- snížení počtu spáchaných trestných činů
- nalezení nástrojů proti korupci a kooptaci zásad restorativní justice
- nalezení vhodných opatření, jež jsou plnohodnotnou náhradou za tradiční trestněprávní praktiky

Základním kamenem obnovující justice má být tzv. 3R teorie- Restitution, Responsabilation, Re-integration, což je možno do českého jazyka přeložit jako navrácení věcí tak jak byly před spáchaním trestného činu, pachatelovo uznání odpovědnosti a jeho opětovné začlenění do společnosti. Je třeba do tohoto procesu začlenit formu dialogu mezi pachatelem a obětí a vzájemný respekt obou stran.³⁴

Restorativní justice sleduje zcela odlišný záměr od donedávna uznávané retributivní justice (trestající), a vidí trest jako následek porušení puvčiny sociálních vazeb. Retributivní justice nahlíží na trestný čin jako na porušení

³² Karabec, Z. Koncept restorativní justice, In: Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Ed. Z. Karabec, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2003, 8s.

³³ Válková, H., Solotář, A., Restorativní justice-trestní politika pro 21. století? Trestní právo 1/2000, 4-5s.

³⁴ Trestněprávní revue 12/2006., Současné pojetí restorativní justice (IV. mezinárodní konference Evropského fóra pro restorativní justici, Barcelona)

veřejného zájmu, kde útok trestného činu je konflikt mezi pachatelem a státem jako garantem ochrany společnosti před kriminalitou.³⁵

Z pohledu restorativní justice je trestný čin sociálním konfliktem mezi jednotlivci a k jeho řešení, tedy zmírnění škod trestného činu a zamezení dopadu jeho negativních účinků, je nezbytné aktivní účasti pachatele, oběti a jejich okolí. Jeden z hlavních představitelů a zakladatelů této justice je Howard Zehr, jež předkládá hlavní pozitiva restorativní justice ve srovnání s justicí retributivní.

Ta spočívají zejména v:

- a) definici zločinu jako deficitu způsobeného mezi jednotlivci, ne tedy státu.
- b) přeměna otázky zdali pachatel spáchal zločin, na dotaz, co je potřeba do budoucna učinit, aby se situace neopakovala
- c) nahrazení standardního trestního procesu dialogem a diskusí mezi pachatelem a obětí
- d) hlavní újmu pachateli trestného činu nezpůsobovat odnětím svobody, ale pochopením a uvedením věcí do stavu, v němž byly před spácháním trestného činu
- e) pochopení podstaty zločinu jako zcela přirozené věci
- f) pachatel trestného činu sám činí nápravu následků trestného činu
- g) dotčené sociální společenství je integrováno do procesu nápravy trestného činu
- h) stát nevidí v pachateli jen jakéhosi kriminálního, leč se snaží o stimulaci pachatele k aktivní účasti na celém procesu a pochopení důvodů, jež vedly k trestnému činu
- i) odpovědnost pachatele je součástí procesu restituce a nikoli jeho potrestání
- j) dluh a závazek není dluhem společnosti, ovšem dluhem konkrétnímu individuu
- k) zaměření se na zamezení recidivy namísto jeho chování v minulosti,
- l) prostor pro projev lítosti, pokání a odpuštění.³⁶

Hlavní význam restorativní justice tedy tkví ve spravedlivém narovnání mezi pachatelem, obětí a jejich okolím, kde si je pachatel plně vědom své

³⁵Ščerba, F., Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě, Praha:Leges, 2011,23s.

³⁶ Válková, H.,Solotář, A.,Restorativní justice-trestní politika pro 21. století? Trestní právo 1/2000, 6s.

odpovědnosti za spáchaný trestný čin a jeho následků. Velmi zajímavý je pohled B. Hopkinse na přijetí restorativní justice. Hopkins rozlišuje šest stupňů jakéhosi naladění na tzv. restorativitu - „restorativeness“:³⁷

- -1. stupeň: mít odpor k restorativní justici (tzn. be resistant)
- 0. stupeň: nemít o restorativní justici žádné ponětí (tzn. be ignorant)
- 1. stupeň: zájem o restorativní justici (tzn. be interested)
- 2. stupeň: podpora ostatních členů společnosti v restorativní justici (tzn. encouraging others)
- 3. stupeň: účastnit se restorativní justice (tzn. doing)
- 4. stupeň: být zcela restorativní (tzn. being)

Hopkins je toho názoru, že cílem aktérů restorativní justice by mělo být navození úrovně 4, tzn. být restorativní a ne jen se spokojit s úrovní praktikování restorativní justice.³⁸ Východiska trestní spravedlnosti v rámci restorativní justice jsou spatřována v plném převzetí odpovědnosti pachatelem, který si plně uvědomí a porozumí svému jednání a napříště se ho vyvaruje, na rozdíl od převzetí pouze trestněprávní odpovědnosti. Je nezbytné rozlišovat, jaké přístupy, metody a opatření lze ještě zahrnout pod restorativní justici, aby byl splněn účel trestu- tedy ochrana společnosti. Dle názorů Harryho Mika a Howarda Zehra, vlastních duchovních otců restorativní justice lze ještě hovořit a této teorii, pokud:

- 1) Je koncentrace na nápravu způsobené škody větší než na trestní normy, k jejichž porušení došlo.
- 2) Pozornosti je stejnoměrně rozložena mezi pachatele a oběti tak, aby jejich interakce vedla k vyřešení sociální kolize.
- 3) Sledují se potřeby obětí, jež zmírňují následky trestných činů.
- 4) Stimulace pachatele má mít za následek uznání a pochopení své odpovědnosti a jejích následků.
- 5) Závazky ukládané pachateli jako kompenzace způsobené újmy nemá převyšovat jeho možnosti a být ponižující.
- 6) Nalezení cesty pro dialog mezi pachatelem a obětí a to buď cestou přímou či nepřímou.

³⁷ Trestněprávní revue 12/2006., Současné pojetí restorativní justice (IV. mezinárodní konference Evropského fora pro restorativní justici, Barcelona, 379-380s.

³⁸ Trestněprávní revue 12/2006., Současné pojetí restorativní justice (IV. mezinárodní konference Evropského fora pro restorativní justici, Barcelona, 379-380s.

- 7) Separace a izolace pachatele ve vězeňském prostředí jsou nahrazeny spoluprací a znovuzácleněním pachatele do společnosti.
- 8) Vyjadřování respektu mezi všemi zúčastněnými stranami sporu.
- 9) Izolace negativních důsledků opatření a aktivit restorativní justice, integrace sociálního společenství, jež bylo zasaženo trestným činem dořešení konfliktu, jež zvyšujeme jeho potenciální adekvátní reakci na kriminogenní faktory jemu vlastní.³⁹

Zehr definuje restorativní justici jako proces, který si klade za cíl zapojit všechny ty, kteří se jakkoli účastnili trestného činu a společně pak byli schopni nalézt kořeny kriminogenního chování pachatele, škodu způsobenou pachatelem, ozdravit narušenou pavučinu sociálních vztahů a celkově dát věci do stavu před spácháním trestného činu.⁴⁰ Důležité při aplikaci této justice je velmi důkladné dodržování základních principů a zásad restorativní justice, které pomáhají individualizovat každou konfliktní událost. Jen tak je možné dosáhnout úspěšného završení věci, kdy pachateli, obětem i ostatním zúčastněným je řešení „ušito na míru“. Za zmíněné principy lze považovat:

- 1) Respekt: Jedna z bazálních zásad restorativní justice. Je nutné, aby všichni zúčastnění vůči sobě projevovali úctu, zejména pak v postavení k pachateli, jemuž je často dáván punc kriminálního a je vystavován dehonestujícímu zacházení.
- 2) Odpovědnost: Pachatel musí sám pochopit a uznat svou odpovědnost. Jen tak bude mít snahu po nápravě a bude zamezeno opětovnému páchání trestných činu.
- 3) Dialog: Při přímém či nepřímém dialogu mají všichni dotčení lepší možnost pochopení dané v minulosti vzniklé události.
- 4) Participace: Vyřešení daného konfliktu má daleko větší pravděpodobnost úspěchu v případě jeho řešení těmi, v jejichž rukou vzniklo, než soudem jako státní instituce.
- 5) Vyváženost: Je potřeba nalézt řešení, které bude přijatelné jak pro pachatele, tak oběti.

³⁹ Válková, H., Solotář, A., Restorativní justice-trestní politika pro 21. století? Trestní právo 1/2000, 8s.

⁴⁰ Štern, P., Ouředníčková, L., Doubravová, D., Praha: Portál, Vyd. 1, 2010, Proba a mediace: Možnosti řešení trestných činů, 33s.

- 6) Dobrovolnost: Nalezení řešení stranami za účasti probačního účastníka je spojeno s benevolencí všech zúčastněných.
- 7) Pospolitost: Zapojení členů širšího okolí může být účinným nástrojem k dosažení tíženého účelu. Trestný čin tak není vnímán jako autonomní záležitostí aktérů.
- 8) Individualita: Každému je třeba poskytnout individuální přístup za současného vyvážení vztahu ke společnosti.⁴¹

Ačkoli se restorativní justice může letným nahlédnutím jevit cestou pro pachatele jednodušší, při hlubší exkurzi vychází na povrch skutečnost, že pachatel je vystaven stresujícím okolnostem v podobě osobnímu setkání s obětí trestného činu či jeho okolím, jejich mnohdy pejorativnímu vnímání celé situace, přijmutí osobní odpovědnosti a samostatnému odčinění způsobených následků.⁴² Restorativní justice sehrává roli velmi účinného nástroje oživení trestní politiky.

V českém právním prostředí ovlivněném kontinentálním pojetím trestní justice byla inkorporace prvků restorativní justice trnitou cestou. Dnes má ovšem restorativní justice své čestné místo v trestní politice našeho státu a je na ní např. založena filosofie zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Do budoucna restorativní justice zcela jistě nemá za cíl nahradit klasickou retribuční justici, ale bude ji doplňovat a doprovázet na cestě zkvalitnění trestní politiky. Je nutno zmínit, že druhou stranou mince, antipólem restorativní justice, jakýmsi druhým velkým trendem trestní politiky dnešní doby je tzv. nová kriminalizace, jež jde cestou zpřísňování trestní politiky a jejíž exkurs následuje níže.

Nová kriminalizace

Jak bylo nastíněno výše, od 60. do 80. let minulého století docházelo k liberalizaci trestní politiky a to na mapě celé Evropy. Restorativní justice začala bujet a zažívala své entrée, trendem bylo zmírňování intenzity trestní represe.

⁴¹ Štern, P., Ouředníčková, L., Doubravová, D., Praha: Portál, Vyd. 1, 2010, Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů, 33-34s.

⁴² Štern, P., Ouředníčková, L., Doubravová, D., Praha: portál, Vyd. 1, 2010, Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů, 33-34s.

Demonstrací toho byla zejména dekriminalizace (zužování rozsahu trestných činů). Stupeň represivity trestního práva závisí např.na:

- přísnosti trestních sankcí
- spodní věkové hranice trestní odpovědnosti
- definování okolností vylučujících protiprávnost
- podmínkách zániku trestnosti
- přísnosti výkonu trestů
- kazuistice skutkových podstat trestných činů

Počáteční euforie byla ovšem konfrontována s realitou všedních dní. Zvyšující se počet trestných činů, jejich nových druhů, nárůst závažné formy kriminality a krescentní procento recidivy si na počátku 90. let minulého století vyžádaly trend opačný a to zostřování trestní represe. Bylo třeba nastavit ukazatel kompasu na jiný směr. Na směr tzv. nové kriminalizace, tedy zavádění nových skutkových podstat trestných činů a nových institutů do trestních zákoníků⁴³

Jednoznačným fenotypem nové kriminalizace v tuzemské trestní politice lze označit nový trestní zákoník č.40/2009 Sb.

Za znaky tohoto trendu se dá označit⁴⁴:

- rozšiřování řad tzv. předčasně dokonaných trestných činů do zvláštní části TZ (např. § 210 TZ: Pojistný podvod)
- nárůst počtu abstraktních ohrožovacích deliktů (např. § 274 TZ: Ohrožení pod vlivem návykové látky)
- nové instituty zaváděné do trestních zákoníků (např. předstíraný převod, sledování osob či věcí)
- nové skutkové podstaty zařazovány do zvláštní části TZ (např. nové drogové delikty, trestné činy proti životnímu prostředí)
- zpřísnování trestních sankcí (zachování doživotního trestu v novém TZ 40/2009 Sb.)

⁴³ Musil,J.,2010, Úvaha o přepínání trestní represe,1-4s., dostupné z:<http://www.ok.cz/iksp/doc/50y/Musil.doc>

⁴⁴Musil,J.,2010, Úvaha o přepínání trestní represe,4-20s., dostupné z:<http://www.ok.cz/iksp/doc/50y/Musil.doc>

- snížení věkové hranice trestní odpovědnosti (u nás po peripetích nakonec zachován věk 15 let)
- zpříšňování postihu nebezpečných recidivistů⁴⁵

Závěrem bych ráda uvedla, že ačkoli se nová kriminalizace může zdát úpravou drakonickou, spolu s druhým velkým trendem, restorativní justicí, vnímám tyto dva celky jako doplňující jeden druhého, tvořící harmonia iuris mundi a vytvářející eurytmii současné trestní politiky.

Probační a mediační služba

Činnost Probační a mediační služby je jedním z bazálních institutů obnovující justice. Cílem vytvoření Probační a mediační služby České republiky bylo ulehčit trestní politice, jež si za poslední dekády vyžádala zavedení mnoho alternativních cest k tradičnímu odnětí svobody, které reagovaly na krizi vězeňství a české justice jako celku. Činnost Probační a mediační služby lze spatřovat v⁴⁶:

- dohlížení nad tresty vykonávanými na svobodě
- předcházení páchání trestných činů
- snaze o zamezení recidivě pachatelů
- nacházení řešení odčinění škod ke spokojenosti všech aktérů
- pokoušení se o pochopení významu přijetí odpovědnosti samotným pachatelem
- snaze hledět zájmů obětí, na které je ve standardním řízení zcela zapomínáno

Velký význam institutu Probační a mediační služby v západní Evropě je patrný ve většině právních řádů těchto zemí. Je tomu proto, že majoritní část alternativ klasického trestu odnětí nemůže účinně fungovat bez erudovaných odborníků probační a mediační služby, kteří garantují kvalifikovaný dohled nad pachatelem trestných činů a jsou jim nápomocni k opětovnému a plnohodnotnému znovuzačlenění do společnosti.⁴⁷

⁴⁵ tamtéž

⁴⁶ Žatecká, E.: Postavení a úkoly Probační a mediační služby, Ostrava: KEY Publishing, 25-26s.

⁴⁷ Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, 352s.

Česká právní úprava PMS

První zmínky o probaci v českém právu trestním datujeme do roku 1997 a lze je zařadit pod opatření nahrazující nepodmíněný trest odnětí svobody.⁴⁸ Českou republikou dlouho očekávaný plnohodnotný právní základ Probační a mediační služby byl položen zákonem 257/2000Sb.o Probační a mediační službě, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2001. Další instituty nalezneme v trestním zákoníku a trestním řádu- § 49 a § 51 trestního zákoníku, který definuje pojem dohledu. Probační a mediační služba předpokládá kooperaci dvou oblastí- sociálních prací a trestního práva. Za hlavní cíle činnosti⁴⁹ lze považovat:

- ochranu společnosti před kriminalitou
- znovuzачlenění pachatele do společnosti
- podporu oběti trestného činu
- spolupráce dalších organizací

Probační a mediační služba působí ve všech stádiích trestního řízení, především přípravném řízení a řízení před soudem, své uplatnění nachází i v řízení vykonávacím. Výhodou včasné reakce a začlenění činnosti v raných fázích řízení je urovnání konfliktní situace za účasti samotných aktérů sporu. Úkolem služby je zde připravit podmínky pro individualizaci uloženého trestu a opatření, kdy posléze soud či státní zástupce nemusí ztrácet čas sbíráním informací o pachateli.⁵⁰

Probace

Vymezení pojmu probace a jejích charakteristických rysů je problematickou záležitostí. Probaci lze vymezit jako alternativu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, jejímž cílem je převýchova pachatele.⁵¹ § 2odst. 1 ZPMS ji pak definuje jako soubor činností, jimiž jsou:

- A. organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným
- B. kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení

⁴⁸ Ščerba, F., Probace a její projevy v českém trestním právu, Trestněprávní revue, 10/2009, 300s.

⁴⁹ Žatecká, E.: Postavení a úkoly Probační a mediační služby, Ostrava: KEY Publishing, 26s

⁵⁰ Štern, P., Ouředníková, L., Doubravová, D., Praha: portál, Vyd. 1, 2010, Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů, 14s.

⁵¹ Púry, F., Šámal, P., Nad jedním rozhodnutím o probaci. Trestní právo, 1997, číslo 7/8, 3s.

- C. sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody
- D. individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým

Názory na to, zdali je jednotlivý institut ještě projevem probace mohou být velmi odlišné. Rozlišujeme probaci v tzv. užším a tzv. širším slova smyslu. Užší vymezení odpovídá probaci jako specifickému typu soudního opatření, zatímco pod širší vymezení spadá celý systém služeb a funkcí prováděných Probační službou.⁵² Za bazální a charakteristické znaky probace lze dle autorů Šámala a Púryho považovat:

- závislost na výroku o vině
- odklad trestu odnětí svobody či výroku o trestu,
- kvalifikovaná pomoc nad pachatelem a jeho převýchova činností probačního úředníka,
- po porušení podmínek probace následuje nevyhnutelně uložení trestu či jeho výkonu.⁵³

Existují ovšem úkoly, jež jsou aplikovatelné na celou oblast probace a dokonce společné všem evropským probačním službám.⁵⁴ Jsou jimi:

- Poskytnutí kvalitních informací a shrnutí o pachateli, které dávají podklad pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení
- Organizace a realizace ukládaných opatření a jejich odborná kontrola.
- Praktické, sociální a psychologické poradenství pro pachatele. Zvýšení počtu programů odklonů od trestního stíhání v praxi.
- Přesvědčit pachatele o nutnosti vyhýbání se okruhu kriminálníků a nalezení cesty do sociálních vztahů, jež budou dobrým vzorem pro řádný život.
- Příprava vězňů na život po propuštění z vězeňského zařízení.
- Dohlížení nad dodržováním režimu ukládaného soudem- např. domácího vězení či podmíněného odložení výkonu rozhodnutí.

⁵² Žatecká, E.: Postavení a úkoly Probační a mediační služby, Ostrava: KEY Publishing, 22s.

⁵³ Púry, F., Šámal, P., Nad jedním rozhodnutím o probaci. Trestní právo, 1997, číslo 7/8, s. 4-5, a Ščerba, F., Probace a její projevy v českém trestním právu, Trestněprávní revue, 10/2009, 300s.

⁵⁴ Derks, Kalmthout, Stelman, Gilly, Wegener, Gell-Probace v Evropě, In: Inštituce pro kriminologiu a sociální prevenciu, Praha, 2003, překlad: Žížka, J. Dostupné na: www.iksp.cz

- Hledání organizací, firem, institucí, jež se budou podílet na probačních projektech.
- Udržování optimálního sociálního zázemí pachatelů, jejich dobrý vztah s rodinnými členy a usnadnění resocializace.⁵⁵

Alternativy k trestu odnětí svobody

Trest odnětí svobody

Trest odnětí svobody je po dlouhá léta základním kamenem systému trestů v českém, ale i zahraničním právu trestním. Veřejnosti je znám a velmi pozitivně vnímán. Soudci ho zčásti vnímají jako trest univerzální. Ostatní druhy trestů byly a pořád ještě jsou na něj navázány nebo od něho odvozovány. Plní též jakousi funkci záruční- v případě selhání jiného trestu je velmi běžné a obvyklé tyto tresty přeměnit v trest odnětí svobody nepodmíněný. Nepodmíněnému trestu odnětí svobody jistě nelze upřít jeho důležitou funkci-punitivní a sociálně ochrannou, kdy stát pachatele straní společnosti a nalézá mu místo ve vězeňském prostředí, čímž je pachateli znemožněno pokračovat v trestné činnosti či vynakládat úsilí na jeho konání. Naplňuje bez otazníků jistě i funkci generální a speciální trestní prevence. Problematickou oblastí zůstává znovuoobnovení stavu věcí pachatelem tak, jak byly před spácháním trestného činu, především uhrazení vzniklé škody a dále uznání vlastní odpovědnosti. Jistou morální satisfakcí pro oběti či pozůstalé je již samotná izolace pachatele ve vězeňském prostředí. Výsledky studií v tuzemsku i zahraničí poukazují na špatný, nedostatečný efekt dříve vyzdvihované převýchovné funkce uvěznění.⁵⁶ Trest odnětí svobody je v posledních dvou dekáдах přehodnocován a kritizován ze strany odborníků i laické veřejnosti. Ani pojem krize trestu odnětí svobody či vězenství není něčím novým či dokonce šokujícím. Za hlavní účel nepodmíněného trestu odnětí svobody je možno považovat: způsobit pachateli citelnou újmu, dle odplatné teorie odplatu, morální odsouzení zbytkem society, izolace ve vězeňském zařízení, možnost převýchovy a opětovného znovuzačlenění do společnosti, odstrašení potenciálních kriminálníků, poskytnout náhradu poškozeným, v případě závažných trestných

⁵⁵ Derks, Kalmthout, Stelman, Gilly, Wegener, Gell-Probace v evropě, InSTITUTE pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2003, překlad: Žižka, J.

⁵⁶ Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Vybrané otázky sankční politiky: Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ, Institut zabezpečovací detence. Praha: IKSP, 2005. 11 s., <http://www.ok.cz/ikps/doc/317.pdf>

činů a dlouhodobých trestů izolace pachatele od zbytku občanů. Trest ve vězení je možno označit za omezení volného pohybu dotyčného a je neslučitelný s výkonem početných lidských potřeb.⁵⁷

Je nepochybné, že nepodmíněný trest odnětí svobody má svá negativa i pozitiva. Za negativní dopad krátkodobého či dlouhodobého uvěznění je možno považovat problematiku resocializace pachatele po propuštění z vězeňského prostředí. Soubor účinků vězeňského prostředí na vězně se nazývá prizonizace. Za prizonizaci lze označit souhrn následujícího:

- 1) adaptace odsouzeného na vězeňské prostředí
- 2) přijmutí podmínek výkonu trestu
- 3) vliv vězeňské subkultury na osobu pachatele
- 4) deficit soukromí
- 5) ztráta aktivního způsobu života
- 6) identifikace s kriminálním prostředím
- 7) získání nových informací a znalostí od spoluvězňů ryze negativního pojetí
- 8) zničení kulturní podstaty pachatele⁵⁸

Konsekvence dopadu jsou velmi rozmanité a závislé na charakteru daného individua, u slabších jedinců mohou vést k psychickým poruchám až destrukci osobnosti.⁵⁹ Ačkoli bychom z výše uvedeného výkladu mohli nabýt dojmu, že uvěznění skýtá jen negativa, není možné zapomínat, že v určitých případech a jistých např. závažných trestných činech není možné jiné alternativy než právě pobyt pachatele v izolaci. V tomto případě je ovšem namístě hledět základních cílů dlouhodobého či doživotního uvěznění:

- 1) věznice je třeba zřídit jako bezpečná a spolehlivá místa nejen pro vězně, ale i vězeňský aparát
- 2) eliminovat co možná nejvíce negativní dopad uvěznění
- 3) rozšíření a zlepšení metod, programů ulehčujících pachateli návrat do společnosti.⁶⁰

⁵⁷http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2004/0403/karabec_inf.html

⁵⁸ tamtéž

⁵⁹http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2004/0403/karabec_info.html

⁶⁰http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2004/0403/karabec_info.html

Vězeňská správa a aparát by měly dodržovat tato pravidla:

- bráti ohledy na osobnostní specifika a potřeby každého jednotlivého vězně-
tzv. princip individualizace
- individualizovat plán výkonu trestu- tzv. princip programu zacházení
- přiblížit život ve vězení co nejvíce skutečnému životu na svobodě-
tzv. princip normalizace
- poskytnout vězňům prostor pro uvědomění si, uznání vlastní odpovědnosti-
princip odpovědnosti
- vymezit přesnou definice rizika jednotlivého pachatele, kterou představuje pro
společnost, ostatní vězně či osoby navštěvující dané prostředí
- zamezit segregaci dlouhodobě uvězněných- tzv. princip nevyčleňování
- efektivizovat výsledek programů zacházení, které mají směřovat k
progresivním změnám- tzv. princip pokroku.⁶¹

Nový trestní zákoník přichází s novou filozofií ukládání trestních sankcí, čerpající ze zásady depenalizace, ve které má velký význam zásada pomocné role trestní represe, která úzce souvisí se zásadou ekonomie trestní hrozby. Trest je sankcí, která chrání významné zájmy a slouží jako tzv. ultima ratio tedy krajní prostředek především tam, kde jiná trestní sankce selhává či se jeví jako neúčinná. Tam, kde je možné dosáhnouti účelu trestu trestem nespočívajícím v uvěznění, je nutno využít ji. Sankce, které jsou nepřiměřeně přísné pozbývají tíženého účelu a demotivují pachatele. Zásada ekonomie trestní hrozby si klade za úkol, aby trestní represe byla používána jako sekundární a hleděla závažnosti trestného činu. Soudci mají více využívat alternativních trestů odnětí svobody především u méně závažných trestných činů a prvopachatelů. Trest odnětí svobody ztrácí snad tedy punc univerzálního trestu odnětí svobody, přichází na řadu důsledná individualizace trestu, jenž sleduje potřeby a možnosti pachatele.⁶² Přesto je možno tento trest uložit za každý trestný čin, přečin i zločin, který je obsahem zvláštní část trestního kodexu. Trestní zákoník trestem odnětí svobody rozumí:

- 1) nepodmíněný trest odnětí svobody (§ 55až § 57)
- 2) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody (§ 81až § 83)

⁶¹http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2004/0403/karabec_info.html

⁶² Nezkusil, J. K problematice alternativ k trestu odnětí svobody, Trestní právo 07-08/2009

3) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem (§ 84až § 87)

4) výjimečný trest (§ 54)⁶³

Nepodmíněný trest odnětí svobody může být uložen nejdéle na dobu 20 let, pokud nejde o mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody či trest výjimečný. Minimální hranici trvání TOS budeme hledat marně.⁶⁴ Zákoník ji nevymezuje. Zajímavě vyřešil zákonodárce situaci u trestných činů, u nichž horní hranice trestní sazby nepřevyšuje tři roky. V tomto případě je možno NTOS pouze v případě, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu nevedlo k tomu, aby pachatel vedl řádný život.⁶⁵ Ustanovení má vést soudy k individualizaci ukládaného trestu a markantnějšího využívání alternativních trestů, které zamezují dopadu efektu prizonizace na osobu pachatele a dalších negativních účinků na pachatelovo okolí. Dle judikatury⁶⁶ je uložení NTOS opatřením vážného dosahu pro další život pachatele a jeho rodiny. Takový trest je nutný jen tehdy, jestliže závažnost trestného činu nebo dosavadní život pachatele ukazují na to, že pouhá hrozba podmíněným trestem by nestačila k řádnému životu pachatele. Vzhledem k osobě obžalovaného, u něhož se spáchání trestného činu rvačky jeví jako mimořádné vybočení z mezí řádného života, postačí i pohružka trestem odnětí svobody k jeho převýchově. Skutečnost, že trestná činnost je v místě bydliště pachatele zvláště rozšířená, musí být hodnocena v souvislosti s povahou a závažností konkrétního trestného činu, míry zavinění, předchozího života pachatele a možnosti jeho nápravy. Není možné připustit, aby soud pouze generální prevencí odůvodnil uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, neboť i trest podmíněně odložený plní požadavek generální prevence, pokud je správně uložený a odůvodněný.⁶⁷

Pojem a východiska ukládání alternativních trestů

Pojem alternativního trestu

Vymezení pojmu alternativního trestu je ztíženo faktem, že dodnes nenalezneme v našem ani zahraničních právních řádech či mezinárodních

⁶³ § 55až § 87 zák. č. 40/2009 Sb.

⁶⁴ § 55 ods.1, zák. č. 40/2009 Sb.

⁶⁶ R 1/1961, Vantuch, P. Trestní zákoník s komentářem, Nakladatelství Anag, 1. vydání, 186s.

⁶⁷ R 1/1961, Vantuch, P. Trestní zákoník s komentářem, Nakladatelství Anag, 1. vydání, 186s.

dokumentech jeho definici. Právě mezinárodní dokumenty OSN a Rady Evropy vymezují alternativní tresty jako trest nespojený s odnětím svobody, který je soudce oprávněn uložit v případech, ve kterých by jinak byl pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody. Není možné ji uložit tomu, u něhož by přicházelo v úvahu zproštění viny. Při výkonu alternativního trestu nesmí dojít ke ztrátě osobní svobody či pouhému zmírnění nebo vylepšení podmínek výkonu trestu odnětí svobody. Soudce by měl uložit alternativní trest na takovou dobu, která odpovídá délce trestu, který by byl uložen ve vězeňském prostředí. Je nutné sledovat a individualizovat osobu pachatele, který bude schopen dostát podmínkám ukládaného alternativního trestu. Nemá význam ukládat např. trest obecně prospěšných prací pachateli, který má vůči takovému trestu averzi a staví se k němu negativně.⁶⁸ Hlavní rysy alternativních trestů konvenují následujícím bodům:

- alternativní trest je variantou k nepodmíněnému trestu a není spojen s odnětím svobody
- není možné, aby alternativní trest v sobě obsahoval ztrátu osobní svobody, to by byla jen pouhá varianta trestu odnětí svobody
- pachatel musí mít předpoklady pro naplnění alternativy
- délka uložené alternativy musí odpovídat délce trestu odnětí svobody, který by odsouzený býval musel vykonat⁶⁹

Alternativní tresty jsou běžně definovány⁷⁰ jako druhy trestů, jež v sobě neobsahují ztrátu svobody pachatele, účelu trestu přesto dostojí stejně jako při výkonu klasického trestu odnětí svobody. Odborná literatura rozlišuje též alternativní tresty v širším a užším pojetí. Širší pojetí zahrnuje pod alternativní tresty sankce nezavazující pachatele osobní svobody, ale též takové sankce a opatření, které omezují svobodu odsouzeného a alternativy trestního řízení spočívající především v odkladech. Pod užší pojetí jsou podřazovány jakékoli tresty nespočívající v odnětí svobody, využívány v případě, že měl být uložen trest odnětí svobody, ale s přihlédnutím k osobě pachatele a okolnostem případu

⁶⁸ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky, 1. vydání, Praha : C.H.Beck, 2005, 214s.

⁶⁹ Černíková, V., Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciární prevenci), Praha, 2005, Policejní akademie České republiky, Katedra kriminologie, 133s.

⁷⁰ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky, 1. vydání, Praha : C.H.Beck, 2005, 133s.

může být účelu dosaženo i jiným trestem.⁷¹ Ve své práci se hodlám zabírat jen alternativními tresty v užším pojetí. Alternativní tresty mají další dělení a to:

- v rámci platného systému trestního práva
- mimo systém trestního práva- zde samotné prostředí neupravuje trestní právo, ovšem lze docílit výsledku, který může mít efekt v trestněprávní oblasti

V rámci systému trestního práva rozlišujeme:

1) alternativy trestního práva procesního:

a) odklony-diverze-např. narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání

2) alternativy trestního práva hmotného:

a) alternativy k potrestání-např. upuštění od potrestání

b) alternativní tresty (alternativy k trestu odnětí svobody)⁷², jimiž se zabývám jako majoritním tématem mé práce.

Východiska ukládání alternativních trestů, jejich pozitiva a negativa

Zkušenosti orgánů činných v trestním řízení, statistiky evidující nárůst kriminality a recidivy i laická veřejnost shodně vnímají a potvrzují krizi trestu odnětí svobody. Je zapotřebí hledání nových cest a především alternativ nepodmíněného trestu odnětí svobody. Český zákonodárce nezůstává nečinný. V novém trestním zákoníku nalézáme celkem uspokojující škálu alternativ k trestu odnětí svobody, nově obohacenou o trest domácího vězení spolu se zákazem vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce postihující zejména problematické, skalní příznivce fotbalových klubů. V alternativních trestech nalézáme způsob dosažení účelu trestu v extramurálním prostředí, přestože společnost je chráněna a pachatelovo chování je napravováno bez negativních dopadů prizonizace.

Velmi často odborná veřejnost a odborníci věnující se psychologii sledují psychiku pachatele, jeho chování v dané societě (nevyjímaje jeho sociálně patologické projevy a pravděpodobnost pozitivního obratu), vzhledem k

⁷¹Kuchta,J.,Válková,H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky,1.vydání,Praha :C.H.Beck,2005,214s.

⁷²Černíková,V.,Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciární prevenci),Praha,2005,Policejní akademie České republiky, Katedra kriminologie,134-135s.

informacím o sociálně ekonomických a politických změnám society a jejich dopadu na chování pachatele. Pod právě zmíněným výčtem je pak analyzován trest odnětí svobody. Výsledky poukazují na neefektivnost NTOS, zejména k možné nápravě pachatele, zvyšujícímu se počtu recidivistů a negativnímu efektu prizonizace. Dochází se k poznatku nezbytnosti volby nových přístupů ve vztahu k problematice regulování kriminogenního chování.⁷³

Trest odnětí svobody prochází změnami a etapami. Docentka Černíková rozděluje TOS do tří fází (etap).

1. První, počáteční fáze je charakteristická vyřazováním trestu smrti či jiných dehonestujících trestů jako nehumánních trestů z řádů mnoha zemí nahrazovaných právě trestem odnětí svobody.
2. Druhá etapa vnímá TOS jako univerzální trest, ukládaný v hojném počtu. V této etapě se začíná diskutovat o funkci nápravy pachatele.
3. Třetí fáze sbírá zkušenosti z minulých etap, kde vychází na světlo skutečnost neefektivnosti TOS, jeho negativního vlivu na osobu pachatele či problematika dopadu prizonizace.⁷⁴

Současným fenoménem v hledání nových způsobů trestání je tzv. systém 3D-

- dekriminalizace méně závažných trestných činů
- depenalizace- zákonná úprava a ukládání sankcí v extramurálním prostředí
- diverze (odklony)- alternativní způsoby v trestním řízení využívající mimosoudní řešení daného případu.⁷⁵

Alternativní tresty jsou zařazovány do právních řádů a soudy využívány především kvůli negativním účinkům TOS, jimiž jsou:

- věznice je místem kumulace osob se sociální poruchovostí chování
- pachatel přijímá vězeňskou subkulturu, zjišťuje nové možnosti kriminogenního chování

⁷³Černíková, V., Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciární prevenci), Praha, 2005, Policejní akademie České republiky, Katedra kriminologie, 134-129s.

⁷⁴ Černíková, V., Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciární prevenci), Praha, 2005, Policejní akademie České republiky, Katedra kriminologie, 134-129s.

⁷⁵ Makariusová, V., Alternativy trestu odnětí svobody, In. Černíková, V., Makariusová, V., Sedláček, V., Sociální ochrana, 2. vydání. Praha: Policejní akademie ČR, 1998, 126s.

- vlivem a podporou ostatních členů nedochází k přijímání odpovědnosti za spáchaný trestný čin, uznání vlastní viny, motivace k odškodnění obětí, zvyšuje se pocit nespravedlnosti, tvrdosti, zatrpknutí, bezpráví, agrese, nedochází k tížené spolupráci
- narušení volných vlastností
- ztráta pozitivních sociálních vazeb, rodinných, pracovních vazeb
- finanční nesamostatnost, zadlužování
- homosexuální orientace
- zátěž pro státní finance
- problematika resocializačního procesu po opuštění vězeňského prostředí⁷⁶

Naopak k vyzdvihovaným důvodům aplikace alternativních trestů lze přiřadit:

- nenarušení sociálních, rodinných, pracovních vazeb
- podpora sociální sounáležitosti
- individualizace trestu dle potřeb a možností pachatele, sledování osoby pachatele v jeho přirozeném prostředí
- vedení pachatele k uznání vlastní odpovědnosti a uvědomění si vlastní viny
- motivace pachatele k odstranění způsobených škod a následků trestného činu
- nenarušení psychické stability osoby pachatele⁷⁷

Závěrem bych ráda shrnula důvody vedoucí k velkému nárůstu v počtu druhů a užívání alternativních trestů:

1. Humanitní: Pojetí trestu dle zásady ultima ratio, tzn., tam, kde postačí k nápravě pachatele jiného trestu a je dosaženo naplnění účelu trestu je třeba použít jeho. Zamezuje se též problematice reintegrace pachatele do společnosti.
2. Ekonomické: Výkon alternativ trestu odnětí svobody je jednoznačně méně zatěžujícím trestem pro státní finance.
3. Pragmatické: Pachatel neztrácí své sociální postavení a je ušetřen „puncu kriminálního či toho, kdo byl ve vězení.“⁷⁸

⁷⁶ Černíková, V. Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciární prevenci), Praha, 2005, Policejní akademie České republiky, Katedra kriminologie, 129-130s.

⁷⁷ Černíková, V. Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciární prevenci), Praha, 2005, Policejní akademie České republiky, Katedra kriminologie, 130-134s.

⁷⁸ tamtéž

Jednotlivé alternativní tresty

Jednotlivé alternativní tresty vymezuje zákonodárce v § 52 trestního zákoníku a jsou jimi:

- Podmíněné odsouzení
- Podmíněné odsouzení s dohledem
- Domácí vězení
- Obecně prospěšné práce
- Peněžitý trest

Tento výčet odpovídá alternativním trestům v užším pojetí- tedy těm, které mají za svůj hlavní cíl poskytnouti plnohodnotnou náhradu za nepodmíněný trest odnětí svobody. Jejich neslučitelnost s trestem odnětí svobody je nemyslitelná. Právě tyto alternativy jsou náplní mé práce.⁷⁹

Hovoříme-li o alternativních trestech v širším pojetí, tedy i těch, které lze kombinovat, či jsou na něm přímo závislé, doplňuje výše uvedenou škálu dále:

- Propadnutí majetku
- Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty
- Zákaz činnosti
- Zákaz pobytu
- Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- Ztráta čestných titulů a vyznamenání
- Ztráta vojenské hodnosti
- Vyhoštění⁸⁰

Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody má v československé trestní politice své stálé místo a bohatou historii. Již zákon č.562/1919 Sb.z.a.n., o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění velmi dobře tuto alternativu k NTOS vymezoval.⁸¹ V novodobé české trestněprávní historii doznala tato sankce

⁷⁹ Ščerba, F.:Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha:Leges,2011,31s.

⁸⁰ § 52 TZ

⁸¹ Solnař, V.,Fenyk,J.,Císařová,D.,Vanduchová,M. Systém českého trestního práva,3.část-Tresty a ochranná opatření.Novatrix,Praha 2009,101-102s.

již třetí změny v rámci patnácti let minulých. V roce 1997 bylo novelou č.253/1997Sb. inkorporováno podmíněné odsouzení s dohledem, v roce 2001 došlo především k procesním změnám tohoto institutu a naposledy roku 2009 spolu s novým trestním zákoníkem.⁸²

Podmíněné odsouzení je velmi důležitým institutem, jenž zejména má naplňovat funkci výchovnou. Trest podmíněného odsouzení spočívá v soudem uloženém trestu odnětí svobody, který ovšem není ihned vykonáván. Soud tedy vynese rozhodnutí, ale k jeho výkonu nedojde, nebo lépe řečeno nedojde pod podmínkou dodržení řádného chování či dalších specifických omezení soudem vynesných. Pachatele má napravit výstraha a možnost vězení. Hlavní devízou tohoto trestu je, že nedochází k narušení života pachatele či jeho vazeb. Má být ukládán především za krátkodobá odsouzení k NTOS, jelikož především krátkodobý trest má velmi negativní dopad na osobu pachatele.⁸³

Ačkoli jsem zařadila podmíněné odsouzení (a podmíněné odsouzení s dohledem) k alternativním trestům, jelikož se za splnění odsouzeným daných podmínek jedná o trest extramurální, v právní nauce zůstává tato otázka vymezení spornou. Existují čtyři pohledy na tento trest:

- 1) PO je zvláštní formou zproštění výkonu uloženého trestu
- 2) PO je zvláštní způsob vyměření trestu
- 3) PO je odklad trestu
- 4) PO je zvláštní způsob výkonu trestu⁸⁴

Soud může dle § 81 odst. 1 TZ (stejně jako u podmíněného trestu odnětí svobody s dohledem § 84 TZ) podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody, který nepřevyšuje tři léta. Decisivní lhůtou pro uložení je ovšem samotná, individuální výměra stanovená pachateli daného trestného činu. Žádnou roli zde tedy nesehrává forma zavinění, ani otázka souhrnného či úhrnného trestu.⁸⁵ Při rozhodování, zdali soud zvolí variantu trestu podmíněného odsouzení (s dohledem či bez) je nutné resumé soudu o tom, že pachateli postačí jakási pouhá

⁸² Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, 210s.

⁸³ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Systém českého trestního práva, 3. část- Tresty a ochranná opatření. Novatrix, Praha 2009, 98s.

⁸⁴ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Systém českého trestního práva, 3. část- Tresty a ochranná opatření. Novatrix, Praha 2009, 104s.

⁸⁵ Vantuch, P., Trestní zákoník s komentářem, Nakladatelství Anag, 1. vydání, 2011, 277-278s.

výstraha v podobě podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody. Hlavními zkoumanými aspekty dle § 81 odst. 1 TZ jsou:

- osoba pachatele
- poměry pachatele
- dosavadnímu životu
- prostředí, ve kterém žije a pracuje
- okolnosti případu

Dle judikatury⁸⁶ při reflexi o podmíněném odložení výkonu trestu odnětí svobody dle § 81 odst. 1 TZ je povinen soud zvážit každou okolnost související s osobou pachatele, především jeho dosavadní život a prostředí, ve kterém žije a pracuje a okolnosti spáchaného činu. Jedině tak je s to provést resumé, že řádného života pachatele bude dosaženo bez výkonu samotného trestu v intramurálním prostředí, což potvrzuje i jiný rozsudek⁸⁷ vyslovující, že resumé soudu se musí opírat o důkladné zhodnocení všech skutečností pachatele a okolností spáchaného činu.

Dle § 82 TZ je povinností soudu v odsuzujícím rozsudku stanovit tzv. zkušební dobu, a to v rozmezí od jednoho roku do 5let. Ta nesmí činit ani méně ani více než zákonodárcem uložená možnost.⁸⁸ Shodně dle zákona⁸⁹ i judikatury⁹⁰ zkušební doba podmíněného odsouzení započne právní mocí rozsudku. To znamená, že je-li obviněný opětovně trestně činný po podmíněném odsouzení za předchozí trestnou činnost, avšak předtím, než rozsudek s tímto podmíněným trestem nabyl právní moci, není možno vyslovit obviněného neosvědčení ve zkušební době, jen kvůli tomuto dalšímu trestnému činu.⁹¹

Zákonodárce dává soudu možnost v § 82 odst. 2 TZ zpřísnění celku či části zkušební doby v podobě uložení přiměřených povinností či omezení, které mají zajistit řádný život pachatele. Je možno též nařízení náhrady způsobené

⁸⁶ R 56/1970- Vantuch, P., Trestní zákoník s komentářem, Nakladatelství Anag, 1. vydání, 2011, 279s.

⁸⁷ R 32/1972- Vantuch, P., Trestní zákoník s komentářem, Nakladatelství Anag, 1. vydání, 2011, 280s.

⁸⁸ Jelinek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, 110s.

⁸⁹ § 82 odst. 1 zák. 40/2009 Sb.

⁹⁰ 22/69- Jelinek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, 112s.

⁹¹ 22/69- Jelinek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, 112s.

škody.⁹² Tím je jistě sledován výchovný efekt na osobu pachatele a prvek restorativní justice v našem trestním právu. Přiměřená omezení dle § 82 odst. 2 trestního zákoníku⁹³ mohou směřovat jen tomu, aby se podmíněně odsouzený zbavil návyků, které byly příčinou nebo podmínkou trestného činu nebo aby taková jednání omezil. Tato omezení proto nesmějí sloužit k náhradě trestu zákazu činnosti. Přiměřená omezení nesmějí mít dopad na určitou činnost odsouzeného, která by mohla být předmětem trestu zákazu činnosti.⁹⁴ Pod nepřiměřené omezením by se dala podřadit situace zákazu řízení motorového vozidla či výkonu jistého zaměstnání.

Následnou kontrolou odsouzeného v zkušební době pověří předseda senátu dle § 329 TR úředníka PMS nebo ji musí provádět sám.

Dostál-li pachatel uloženým podmínkám a vedl-li řádný život ve zkušební době, vysloví soud dle § 83 odst. 1 TZ osvědčení pachatele. Jinak nařídí výkon trestu odnětí svobody. Výjimečně může soud rozhodnout o uložení dodatečných opatření spočívajících v dohledu, prodloužení zkušební doby aj.⁹⁵ Rozhodnutí o osvědčení podmíněně odsouzeného je možno jen za splnění všech následujících podmínek:⁹⁶

- 1) Uplynutí celé zkušební doby nařízené soudem.⁹⁷ Ustanovení § 83 odst. 1 TZ nepřipouští, aby v průběhu zkušební doby mohl soud vyslovit, že se podmíněně odsouzený osvědčil v průběhu zkušební doby. Takové rozhodnutí má možnost soud vynést až po uplynutí celé zkušební doby. V průběhu zkušební doby může pouze přeměnit tento trest ve výkon tohoto trestu ve vězeňském prostředí.⁹⁸
- 2) Odsouzený vedl po celou dobu řádný život
- 3) Podmíněně odsouzený dostal nařízeným podmínkám stanovených soudem⁹⁹

⁹² §82 odst. 2 TZ-:40/2009Sb.

⁹³ 32/64- Jelinek,J.a kol.:Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1.vydání.Praha:Leges,2009, 112s

⁹⁴ II-67: Jelinek,J.a kol.:Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1.vydání.Praha:Leges,2009, 113s

⁹⁵ §83 odst. 1 zák.40/2009 Sb.

⁹⁶ Vantuch,P.,Trestní zákoník s komentářem, Nakladatelství Anag,1. vydání,2011, 285s.

⁹⁷ R 32/1964-II. Vantuch,P.,Trestní zákoník s komentářem, Nakladatelství Anag,1. vydání,2011, 288s.

⁹⁸ tamtéž

⁹⁹ tamtéž

Jediným markantním rozdílem podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem v § 84-87 oproti tomu bez dohledu je tedy fakt, že spolu s výrokem podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody ukládá soud pachateli trestného činu dohled probačního úředníka.¹⁰⁰ Ukládá se především pachateli, kterého je třeba sledovat a kontrolovat ve zvýšené míře. Podmínky ukládání zůstávají totožné jako v § 81 až § 83 TZ¹⁰¹

Trest domácího vězení

Obecně o trestu, úprava v českém právním řádu

Trest domácího vězení je velmi ceněným a dlouho žádaným trestem.¹⁰² Trest domácího vězení ve své dnešní podobě (tedy především s kontrolou formou elektronického sledování) vznikl ve Spojených státech amerických v osmdesátých letech, odkud se rozšířil do dalších zemí. Je nutno konstatovat, že má též silné kořeny v kontinentální Evropě.¹⁰³ Zmínky o tomto trestu přesněji jako alternativě k vězení prvního stupně přináší již zákon č. 117 z roku 1852, ř.z. - o zločinech, přečinech a přestupcích, který platil až do roku 1950. Byl využíván v případech bezúhonných, čestných občanů. Občan byl povinen slíbit, že z jeho strany nedojde ke vzdání se z obydlí (pokud nebyl v zaměstnání či svém obchodě), jinak by zbytek trestu musel strávit ve vězení.¹⁰⁴

Do českého právního řádu byl trest domácího vězení zaveden s účinností od 1. 1. 2010. Dle systému trestů je druhým nejpřísnějším trestem, neboť je uveden na druhém místě, kde následuje po nepodmíněném trestu odnětí svobody.¹⁰⁵

Do českého právního řádu byla tato sankce začleněna dle důvodové zprávy s cílem¹⁰⁶:

¹⁰⁰ Vantuch,P.,Trestní zákoník s komentářem, Nakladatelství Anag,1. vydání,2011,291s.

¹⁰¹ §84 zák.40/2009Sb.

¹⁰² Ščerba, F.:Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha:Leges,2011,308s.

¹⁰³ Ščerba,F.:Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě.Praha:Leges,2011,tamtéž

¹⁰⁴ Jelinek,J.(ed.):O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny. Praha:Leges,2009,68s.

¹⁰⁵ Krejčířiková,K., Nový trest (trestní opatření)domácího vězení, Státní zastupitelství-10/2009,14s.

¹⁰⁶ Vantuch,P.,Trestní zákoník s komentářem, Nakladatelství Anag, 1. vydání,2011,208s.

- snížení nákladů českého věznictví (tento trest se vykonává v místě určeném rozhodnutím soudu, zpravidla se bude jednat o obydlí odsouzeného)
- jednodušší resocializace pachatele
- zachování ekonomických, rodinných a pracovních vazeb

Podmínky uložení trestu domácího vězení

Důvodová zpráva¹⁰⁷ k novému trestnímu zákoníku popisuje trest domácího vězení jako alternativu zejména k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, jehož není třeba uložit vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, osobě pachatele a velké pravděpodobnosti znovuzачlenění do společnosti a současně se podmíněné odsouzení jeví jako nedostačující. Vzhledem k nově omezené možnosti zvuukládání¹⁰⁸ trestu obecně prospěšných prací se jeví též vhodnou alternativou k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.¹⁰⁹

Zákonnou úpravu trestu domácího vězení nalezneme v trestním zákoníku v § 60 a 61 TZ. Ty stanoví, že může být uložen až na dvě léta, odsuzuje-li soud pachatele přečinu (tedy za jakýkoli nedbalostní trestný čin, nebo za úmyslný trestný čin, u něhož horní hranice sazby není vyšší než 5 let) jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, osobě pachatele a jeho poměrům, lze mít důvodně za to, že uložení tohoto trestu je dostačující. Totéž platí i v případě ukládání vedle jiného trestu. Dále je nutný písemný slib pachatele, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určité adrese a při kontrole poskytne veškerou nezbytnou součinnost.¹¹⁰ Je jistou zajímavostí, že bez výslovného a dobrovolného slibu pachatele nelze tento trest uložit. V platném právním řádu je tak domácí vězení jakýmsi endemitem, jež jako jediný z výčtu trestů není možné uložit, pokud s ním pachatel nesouhlasí. Důvod nutnosti poskytovaného souhlasu je prostý- dosažení požadovaného účelu je možno naplnit především s vůlí a pozitivním přístupem pachatele. Slibem pachatele je sledován interest pachatele na výkonu trestu. Negativní přístup k uložení trestu domácího vězení by naznačoval nevoli pachatele, který by velmi pravděpodobně porušil stanovené podmínky, a soud by se musel uchýlit k nařízení výkonu náhradního trestu odnětí

¹⁰⁷ <http://trestnizakonik.cz/navrh/duvodova-zprava.html>

¹⁰⁸ Viz. § 62 odst. 2 TZ

¹⁰⁹ <http://trestnizakonik.cz/navrh/duvodova-zprava.html>

¹¹⁰ Vantuch, P., Trestní zákoník s komentářem, Nakladatelství Anag, 1. vydání, 2011, 209s.

svobody, což by zbytečně zatěžovalo již tak přetížený soudní aparát a protahování soudních procesů.¹¹¹

Předpoklady pro uložení trestu domácího vězení tedy jsou:

- Jedná se o přečin
- Povaha a závažnost spáchaného přečinu
- Osoba a poměry pachatele
- Reálná skutečnost nasvědčujících tomu, že pro nápravu pachatele postačí tento trest (nebo postačuje uložení tohoto trestu vedle jiného trestu)
- Písemný slib pachatele¹¹²

Výměra trestu, povinnosti odsouzeného

Do novely trestního zákoníku č. 330/2011 Sb. spočíval dle § 60 odst. 3 TZ tento trest v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určité obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech od 20.00 hodin do 05.00 hodin, tedy 9 hodin. Nově ovšem od 1. 12. 2011 upustil zákonodárce od zákonné specifikace vymezení doby, po kterou musí pachatel pobývat ve vymezeném obydlí. Časový harmonogram tak bude napříště vždy vymezovat soud sám povinně v odsuzujícím rozsudku. Přihlédne při tom dle § 60 odst. 4 TZ zejména k:

- pracovní době odsouzeného
- času potřebnému na cestu do zaměstnání
- péči o nezletilé děti
- vyřizování nutných rodinných a osobních záležitostí

Doc. Kalvodová již před časem upozorňovala na požadavek respektování zásady zákonnosti při výměře trestu domácího vězení, která zcela eliminuje zpřísnění zákonodárcem stanovených podmínek, tedy maximálních 9 hodin domácího vězení denně.¹¹³ Porozuměla-li jsem tedy nové zákonné úpravě správně, je dnes možné (při respektování § 60 odst. 4 TZ) i daleko vyšší výměry denních hodin trestu domácího vězení.

¹¹¹ Kysela, K., Volevecký, P., Trest domácího vězení, Trestní právo 7-8/2011, 8s.

¹¹² Kysela, K., Volevecký, P., Trest domácího vězení, Trestní právo 7-8/2011, 5s.

¹¹³ Krejčířiková, K. Nový trest (trestní opatření) domácího vězení, Státní zastupitelství-10/2009, 14s.

Je nepochybně evidentní, že při výkonu povolání či zaměstnání nebo v důsledku poskytnutí zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení a v případě nemoci není možno se této povinnosti nevzdání se z obydlí dovolávat. Pachatel je ovšem povinen informovat o těchto důvodech probačního úředníka, povinností zdravotnického zařízení pak OČTŘ tuto informaci poskytnuti. Zákon zde ovšem zcela ignoruje fakt, že kontrolu provádí probační úředník, zdravotnické zařízení by z logiky věci mělo podat zprávu jemu¹¹⁴.

Je dále na uvážení a benevolenci soudu, zda-li v odsuzujícím rozsudku odsouzenému povolí např. návštěvy pravidelných bohoslužeb nebo náboženských shromáždění i ve dnech pracovního klidu a volna.

Dá se shrnout, že je povinností odsouzeného se zdržovat:

- v určitém obydlí
- ve stanoveném čase
- pokud není závažného důvodu (např. ošetření ve zdravotnickém zařízení)¹¹⁵

Zákon dále poskytuje zákonný základ pro uvážení soudu při aplikaci a stanovení dalších povinností či omezení pachatele.¹¹⁶ Nalézáme je v § 48 ods.4 tr.zak. Lze uvést:

- podrobení se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace či programu sociálního výcviku
- uhrazení dlužné částky výživného nebo jinou dlužnou částku
- veřejná omluva poškozenému
- přiměřené zadostiučinění poškozenému
- podrobení se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením
- zdržení se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami
- zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek¹¹⁷

¹¹⁴ Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha:Leges, 2011, 320s.

¹¹⁵ Kysela, K., Volevecký, P., Trest domácího vězení, Trestní právo 7-8/2011, 9s.

¹¹⁶ Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha:Leges, 2011, 320s.

¹¹⁷ Kysela, K., Volevecký, P., Trest domácího vězení, Trestní právo 7-8/2011, 11s

Tato omezení mají za cíl jednoznačně řádný život odsouzeného. Výslovné ustanovení s explicitním příkazem odsouzenému vésti řádný život v trestním zákoníku bohužel nenalezneme. Velkým deficitem je pak nemožnost soudu uložit odsouzenému náhradní výkon odnětí svobody v případě, že řádný život skutečně nevede jako je tomu u trestu obecně prospěšných prací.¹¹⁸

Přeměna trestu domácího vězení

Před novelou č.330/2011 Sb. byl soud povinen pro případ nedodržení podmínek domácího vězení stanovit v odsuzujícím rozsudku spolu s trestem domácího vězení náhradní trest odnětí svobody a to až do výše jednoho roku.

Jednalo se o tyto případy:

- odsouzený se nezdržuje v určité době ve svém obydlí
- odsouzený nedodrží přiměřenou povinnost či omezení uložené soudem
- pachatel nenahradí škodu, jenž způsobil trestným činem a soud mu uložil ji zaplatit¹¹⁹

Od 1. 12. 2011 je však situace diametrálně odlišná. Dle § 61 TZ v případě, že pachatel:

- se vyhýbá nástupu výkonu trestu
- poruší sjednané podmínky výkonu bez závažného důvodu
- maří výkon tohoto trestu
- zaviněně nevykoná ve stanovené době uložený trest

je soud oprávněn přeměnit trest domácího vězení nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody. Přepočít pak probíhá obdobně jako u trestu OPP, tedy každý i jen započatý jeden den nevykonaného trestu domácího vězení se počítá za jeden den odnětí svobody. Napříště tak nebude v odsuzujícím rozsudku vyměřovat žádný náhradní trest odnětí svobody¹²⁰

Kontrola výkonu trestu domácího vězení

Problematickou oblastí zůstává nadále kontrola výkonu domácího vězení. Dle § 334 písm. b) trestního zákoníku dohlíží nad výkonem trestu Probační a

¹¹⁸ Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha:Leges,2011, 323s.

¹¹⁹ Ščerba,F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha :Leges,2011, 320s.

¹²⁰ K tomu více: Ščerba, F., 2011, Trest domácího vězení po novele č.330/2011Sb., Trestněprávní revue 1/2012,1-5s.

mediační služba ve spolupráci s provozovatelem elektronického monitorovacího systému. Tímto způsobem je kontrola zabezpečována ve většině zemí s tímto trestem. Elektronické sledování vzniklo v osmdesátých letech minulého století v USA a dnes je využíváno dvanácti státy Evropy.¹²¹ V případě současného reálného stavu je situace tristní- nad výkonem tohoto tresu dohlíží formou namátkových kontrol probační úředníci, kteří nejsou nejen personálně, ale ani technicky vybaveni.¹²² Nevybavení technickým zařízením- elektrickým monitorovacím systémem považují za jakýsi Molotovův koktejl a zákonodárcovu latentní diletanci. Nicméně dle státních zdrojů je prozatím malé množství osob vykonávajících tento druh trestu a postačí jen kontrola PMS. Výběrové řízení má proběhnout při počtu cca. 700 odsouzených k tomuto trestu. Zahraniční zkušenosti poukazují sice na vysoké pořizovací náklady (při počtu 700 osob se jedná o sumu 559 milionů korun),ovšem posléze je náklad na jeden rok na kontrolu jednoho vězně v domácím vězení cca 28 572 Kč, kdežto na jednu uvězněnou osobu činí roční náklad 336 108 Kč, což je mnohonásobná úspora.¹²³ Dnes je dle zdrojů PMS ve výkonu trestu domácího vězení 132 osob.¹²⁴ Vzhledem k situaci, kdy právě soudy odmítají tento trest ukládat především kvůli nedostatečně prováděné kontrole¹²⁵, se mi jeví trest domácího vězení jako legislativní oxymoron. Velký výchovný účinek shledávám v povinnosti odsouzeného spolufinancovat trest domácího vězení ve výši 50 Kč.¹²⁶

Monitorovací systém

Jedním z největších poskytovatelů monitorovacího systému je dnes americká Elmo-Tech, která působí nejen na americkém území, ale i Velké Británii, Francii, Švédsku, Španělsku, Austrálii či Singapuru. Společnost spolupracuje s vězeňskými správami a poskytuje monitorovací systémy, které ověřují pohyb a přítomnost odsouzeného v jeho domácím vymezeném prostoru. Nastavení systému se skládá z přijímače (lokální monitorovací jednotky-LJM), centrální monitorovací stanice(hlavní záložní databáze pro zprávy ze všech LJM,

¹²¹ Srov. Jelinek,J.(ed.):O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny. Praha:Leges,2009, 68s.

¹²² Krejčířiková,K., Nový trest (trestní opatření)domácího vězení, Státní zastupitelství-10/2009, 15s.

¹²³Krejčířiková,K., Nový trest (trestní opatření)domácího vězení, Státní zastupitelství-10/2009, 15s.

¹²⁴ <https://www.pmscr.cz/>

¹²⁵http://kromerizsky.denik.cz/zpravy_region/domaci-vezeni-na-kromerizsku-jediny-pripad20110609.html

¹²⁶ <https://www.pmscr.cz/>

a mobilní jednotky umožňující příjem zpráv ze všech vysílačů. Zjištění místa pohybu odsouzeného lze pak monitorovat z různých LJM, které se nacházejí na různých, typických místech pohybu odsouzeného.¹²⁷

Komparace v rámci EU

Švédsko je zemí, kde má trest domácího vězení dlouhou tradici. Řadí se k způsobům výkonu trestu odnětí svobody. Uložit jej lze pachateli, jemuž byl uložen trest odnětí svobody v maximální výměře šesti měsíců. Tento tzv. intenzivní dozor, tedy domácí vězení se ukládá na osobní žádost odsouzeného, ten musí přislíbit určitou činnost, kterou hodlá vykonávat, ať už se jedná o studium či výkon zaměstnání. Osoba je monitorována na kotníku umístěným vysílačem 24 hodin denně.¹²⁸ Další součástí jsou přijímač a centrální monitorovací systém. Odsouzený se řídí tzv. rozvrhem dne, který mu určí dohlízející orgán. Ten též vykonává neočekávané návštěvy v obydlí odsouzeného, který se pravidelně, obvykle jednou týdně ohlašuje v místě probační služby¹²⁹.

Trest obecně prospěšných prací

Obecně o trestu a úprava v českém právním řádu

Trest obecně prospěšných prací je důležitou alternativní cestou nepodmíněného trestu odnětí svobody. Do trestního zákona byl inkorporován novelou č.152/1995 Sb. s účinností od 1. 1. 1996.¹³⁰ Inspirace byla nalezena u zahraničních právních úprav, kde je trest obecně prospěšných prací úspěšně využíván již mnoho let. Byl zaveden jako reakce na krescentní kriminalitu a vzrůstající aktivitu pachatelů odsuzovaných k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Uplatnění má nalézt především u pachatelů méně závažných trestných činů, u nichž postačuje uložení krátkodobého trestu odnětí svobody.¹³¹

¹²⁷ Sborník referátů z mezinárodní konference v Kroměříži, Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, Praha, 2004, 181s.

¹²⁸ The Swedish Prison and Probation Service 2008. Swedish Prison and Probation Service [online]. Dostupné z: http://www.kriminalvarden.se/upload/Informationsmaterial/svardirekt_08_eng.pdf

¹²⁹ Příručka základních principů a slibné praxe v oblasti alternativních opatření k uvěznění, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/368.pdf>

¹³⁰ Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, 276s

¹³¹ Van Kalmthout, a., překlad: Ouředníková, L., 1995, Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí, dostupné z: <http://spj.cz/opp/vykon/clanek02.html>

Krátkodobým nepodmíněným trestem odnětí svobody je dle judikatury¹³² třeba rozumět trest ve výměře do několika měsíců, přičemž orientačně lze vycházet z výměry do 7 měsíců, jež se blíží ekvivalentu maximální výměry trestu obecně prospěšných prací. Trest uložený ve výměře převyšující jeden rok už tedy nelze považovat za krátkodobý a pomýšlet tedy na uložení trestu obecně prospěšných prací.¹³³

Trest veřejně prospěšných prací ušel od svého zavedení v roce 1996 dlouhou a trnitou cestu a našel v tuzemsku čestné místo v systému trestů. Jeho nezpochybnitelnými preeminencemi potvrzenými souhlasně zahraničními zkušenostmi jsou:

- i. náhradní volná místa ve věznicích pro pachatele závažnější trestné činnosti
- ii. redukce režie vězeňského systému (náklady na administrativní aparát zajišťující výkon VPP jsou objektivně nižší než náklady za vězně při pobytu ve vězení)
- iii. integrace zbytku society do procesu resocializace a efektivní reedukace pachatele
- iv. progradace angažovanosti občanů o metody zacházení s odsouzenými
- v. veřejnost nabývá pocitu zainteresovanosti a sounáležitosti za činnost trestní justice¹³⁴

Význam VPP napovídá již jeho postavení ve výčtu druhů trestů. Nalezneme jej na třetím místě, a to za trestem odnětí svobody a trestem domácího vězení. Důležitý rozdíl oproti trestu domácího vězení pocítí odsouzený především po vykonání trestu, kdy se přímo ze zákona hledí na odsouzeného trestu obecně prospěšných prací jako by nebyl odsouzen, tj. nastává fikce neodsouzení. Tento trest se stal oblíbenou alternativou nepodmíněného trestu odnětí svobody, je ovšem třeba zdůraznit, že v případě jeho nevykonání nastává sankce v podobě přeměny na trest nepodmíněný či nově na trest domácího vězení.¹³⁵

¹³² NS 4/2001-T 74: Vantuch,P.,Trestní zákoník s komentářem,Nakladatelství Anag,1.vydání,2011,215s.

¹³³ Ščerba,F.:Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě.Praha:Leges,2011,276-277s.

¹³⁴ Karabec,Z.,Diblíková,S.,Macháčková,Z.,Krátkodobé tresty odnětí svobody, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha:2000,16s.

¹³⁵ Ščerba, F.:Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha:Leges,2011,276s.

Podmínky pro uložení trestu obecně prospěšných prací

Dle zákona se trest obecně prospěšných prací ukládá za přečin, tj. za jakýkoli nedbalostní trestný čin, a to nově i v případě, kdy horní hranice odnětí svobody převyšší pět let nebo úmyslný trestný čin, u něhož horní hranice sazbu pěti let převyšovat nesmí. Po splnění tohoto požadavku ho soud může uložit dokonce i tehdy, když ho zákon za určitý trestný čin nestanoví. Toto vymezení se mi jeví velmi široké a negativně benevolentní, především představím-li si závažný úmyslný přečin jako např. trestný čin znásilnění a zejména k faktu, že ho lze přeměnit na maximálně 300 dní trestu odnětí svobody, což vzhledem k trestným činům s horní hranicí pět let nepředstavuje ani jednu pětinu. Je možno ho uložit jako trest samostatný, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu, osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba či vedle jiného trestu. Obligatořně je ovšem zakázáno ho uložit vedle trestu domácího vězení či trestu odnětí svobody. Soud má nově dle § 62 odst. 2 TZ jen omezenou možnost uložit tento trest pachateli opakovaně, tedy jedná-li se o pachatele, kterému byl trest obecně prospěšných prací přeměněn na trest odnětí svobody a to za předcházející tři roky. Výjimku, tzn. uložit práce opětovně lze udělit soudem v případě konstatování výrazné a zásadní změny v okolnostech případu.¹³⁶

Ve své podstatě jsou obecně prospěšné práce určitým druhem legální nařízené nucené práce, jež jsou vykonávány k obecnému užítku širšího okruhu lidí.¹³⁷ Při jeho ukládání dle § 62 TZ je zapotřebí vycházet z obecných zásad pro ukládání trestu podle § 39 odst. 1 TZ. Základním předpokladem jeho uložení jako trestu samostatného je to, že není třeba uložení jiného trestu než obecně prospěšných prací. Nevyklučuje-li to povaha a závažnost trestného činu, osoba a poměry pachatele, může být alternativou ke kterémukoli trestu.¹³⁸

Výměra trestu OPP, jeho obsah a povinnosti pachatele

Odsouzený je povinen vykonávat soudem na návrh probačního úředníka určenou pracovní činnost:

¹³⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, 90-94s.

¹³⁷ Vantuch, P., Trestní zákoník s komentářem, Nakladatelství Anag, 1. vydání, 2011, 214s.

¹³⁸ SR 105/2002- Vantuch, P., Trestní zákoník s komentářem, Nakladatelství Anag, 1. vydání, 2011, 216s.

- sám tj. osobně
- bez nároku na mzdu, tj. bezplatně a
- ve svém volném čase
- v rozsahu vymezeném v rozhodnutí¹³⁹

Trest obecně prospěšných prací může být dle § 63 odst. 1 TZ uložen v rozmezí od 50 do 300 hodin, a to v případě dospělých pachatelů, u mladistvých se ukládají taktéž, ovšem v omezené výměře, a to do 150 hodin. Dále je povinností odsouzeného vykonat tyto práce ve lhůtě dvou roků počítané od nařízení výkonu trestu. Oproti úpravě v zákoníku 140/1961 Sb. můžeme zaznamenat snížení o 100 hodin v maximální výši horní hranice výměry trestu, jež byla provedena především kvůli praxi, jež prokázala, že v případě uložené výměry vyšší než 300 hodin opětovně nastávala demotivace odsouzeného a následnému nevykonání obecně prospěšných prací v určeném rozsahu. V případě porušení pak soudy byly nuceny konvertovat zbytek trestu na pobyt v intramurálním prostředí. Svou roli sehrály i zahraniční právní úpravám, u nichž se výměra vyskytuje v rozpětí od 40 do 240 maximálně do 300 hodin.¹⁴⁰

Zákon v § 62 odst. 3 TZ demonstrativně stanoví výčet možných prací, které musí směřovat k účelům obecně prospěšným a jimiž jsou:

- údržba veřejných prostranství
- úklid a údržba veřejných budov a komunikací *nebo jiných činností* ve prospěch obcí nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním a vědou, kulturou, školstvím atd.

Nově oproti úpravě v zákoně 140/1961 Sb. je možný výkon jak jiných obdobných činností uvedených ve výčtu činností v § 62 ods.3, tak i kvalifikovaných prací. Rozšíření přinesla nová dikce *nebo jiných činnostech* vložená ke starému znění. Ten jistě nalezne své uplatnění u prací vykonávaných ve prospěch institucí odlišných od obcí, tedy institucí vzdělávacích, sociálních, náboženských apod.¹⁴¹

¹³⁹ Novotný, O., Vanduchová, M., a kol. Trestní právo hmotné-I. Obecná část. Praha: ASPI, a. s., 2007, 377s.

¹⁴⁰ Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, 284s.

¹⁴¹ Fenyk, J., Hájek, R., Stříž, I., Trestní zákoník a trestní řád-Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Praha, Linde, 2010, 329-330s.

Soud je dále oprávněn uložit pachateli po dobu výkonu trestu přiměřená omezení či přiměřené povinnosti dle § 48 odst. 4 TZ, směřující k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Jedná se o tatáž omezení jako u trestu domácího vězení. V případě mladistvých pak hovoříme o opatřeních výchovných.

Uvažuje-li soud o uložení trestu obecně prospěšných prací je jeho povinností dle § 64 TZ přihlížet mj. ke stanovisku pachatele a jeho zdravotnímu způsobilosti. Je-li pachatel určité práce nezpůsobilý, bylo by v rozporu se zákonem mu takovou sankci uložit. Naproti tomu negativní stanovisko pachatele trestu obecně prospěšných jeho uložení nebrání. Zákonodárce se neinspiroval úpravou domácího vězení, kde je souhlas odsouzeného nezbytnou náležitostí. Je otázkou, zdali by soudu mohla bránit v uložení trestu obecně prospěšných prací skutečnost, že pachatel neprojeví vůli žádnou a stanovisko neposkytne vůbec. Dle mého názoru ovšem slovo přihlídně v § 64 TZ vyjadřuje, že stanovisko není obligatorní součástí možnosti tento trestu uložit.

Přeměna trestu obecně prospěšných prací

Porušení podmínek výkonu trestu obecně prospěšných prací má dle § 65 odst. 2 TZ za následek rozhodnutí soudu, v němž přeměňuje trest prací na trest odnětí svobody, kde pak každá nezapočatá hodina byla rovna jednomu dni odnětí svobody, či trestu domácího vězení, opět v poměru jedna ku jedné. Trest může být přeměněn již během doby stanovené pro jeho výkon. O přeměně trestu rozhoduje předseda senátu ve veřejném zasedání. Činí tak na návrh probačního úředníka vykonávajícího kontrolu nad výkonem tohoto trestu. Těmito podmínkami jsou např.:

- pachatel nevedl řádný život a to od okamžiku odsouzení do skončení výkonu trestu
- vyhýbá se nástupu výkonu trestu
- porušení sjednaných podmínek výkonu trestu prací a to bez závažného důvodu
- jiné maření výkonu tohoto trestu
- pachatel zaviněně stanovený trest nevykonává

Nově po účinnosti novely č. 330/2011 Sb. je možno v případě porušení soudem stanovených podmínek přeměnit výkon trestu OPP nebo jeho zbytku nejen v trest odnětí svobody ale i v trest domácího vězení a to za okolností stanovených § 60 odst. 2 písm. a). Ten dále stanoví, že náhradní trest stanovený spolu s trestem domácího vězení nesmí být přísnější než trest, který by pachateli hrozil v případě přeměny trestu OPP v trest odnětí svobody. Na poutavý legislativní oxymoron upozorňuje ve svém článku¹⁴² JUDr. Ščerba, kdy zákonodárce požaduje dle § 60 odst. 2 TZ v případě přeměny trestu OPP v trest domácího vězení stanovení náhradního trestu odnětí svobody, zatímco on sám novelizoval úpravu domácího vězení a dle § 61 TZ se již při ukládání trestu domácího vězení neukládá náhradní trest, leč se napříště bude trest přeměňovat až v případě porušení stanovených podmínek.

Nově je dle § 65 ods.3 tr.zákona umožněno soudu, aby v případě porušení podmínek výkonu trestu prací nechal tento trest nadále v platnosti či prodloužil dobu výkonu tohoto trestu až o půl roku z důvodů výjimečných okolností, i přesto, že jsou naplněny podmínky pro přeměnu na trest odnětí svobody. Soud v tomto případě stanoví jako jakousi sankci alespoň jedno ze tří zákonem navrhovaných opatření, jimiž jsou:

- a) stanovení dohledu nad odsouzeným po dobu výkonu trestu či jeho zbytku
- b) stanovení dosud neuložených přiměřených omezení či povinností po dobu ad a)
- c) stanovení výchovných opatření po dobu ad a) u osob ve věku blízkému mladistvým

Komparace v rámci EU

Trest obecně prospěšných prací má ve Francii dlouholetou tradici, přesněji byl zaveden do francouzského trestního zákoníku roku 1983. Předmětem trestu OPP je výkon veřejně prospěšné práce odsouzeným, bez jakéhokoli nároku na mzdu či jiné ohodnocení- tedy bezplatně.¹⁴³

Trest obecně prospěšných prací má zde 2 formy:

¹⁴² Ščerba, F., 2012, Druh či výměra trestu?(k jednomu problému časové působnosti trestního zákoníku), Trestněprávní revue 2/2012, 35-37s.

¹⁴³ <http://www.vscr.cz/generální-reditelstvi-19/stare-clanky-506/vezenska-sprava-ve-francii-597>

- 1) samostatná trestní sankce jako alternativa k nepodmíněnému trestu odnětí svobody
- 2) povinnost nařízená soudem jako součást trestu podmíněného odsouzení¹⁴⁴

Soud stanoví výměru trestu OPP v rámci zákonem určeného rozmezí 40 až 140 hodin. Tento počet hodin je odsouzený povinen odpracovat nejdéle do 18 měsíců, což překračuje obvyklý evropský průměr, jenž činí obvykle 12 měsíců.¹⁴⁵

Obligatorní součástí možnosti uložení trestu OPP je souhlas odsouzeného. Ten musí před uložení trestu projevit souhlas, čímž soud bere na vědomí vůli pachatele se trestu podvolit a též jeho uznání viny.¹⁴⁶

Stojí jistě za zmínku, že je zajímavou odlišností od české úpravy řešení problematiky nevykonání trestu OPP. Francouzský zákonodárce volí zajímavou variantu, kdy namísto přeměny trestu OPP v nepodmíněný trest, sankcionuje pachatele skutkovou podstatou trestného činu maření úředního rozhodnutí, který může vésti k daleko přísnější výměře délky nepodmíněného trestu, za současné povinnosti původního výkonu trestu OPP.¹⁴⁷

Kontrolu výkonu trestu provádí justiční orgány, kterými jsou sociální pracovníci a soudci spolu s pracovištěm místa výkonu trestu. Specifika výkon trestu jsou stanovena ve speciální smlouvě, kterou uzavírá odsouzený s probační službou. Je tím garantována dostatečná individualizace trestu. Smlouva přesně vymezuje počet hodin práce, vlastní druh práce a odpovědného vedoucího, jenž je garantem odsouzeného.¹⁴⁸

Peněžitý trest

Obecně o trestu a úprava v českém právním řádu

Peněžitý trest je bazálním zástupcem majetkových sankcí obsažených v trestním zákoníku důvodně směřujících ke zmenšení majetku pachatele. Nelze ovšem hovořit jen o smyslu peněžitého trestu jako odčerpání majetkového

¹⁴⁴ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Systém českého trestního práva, 3. část-Tresty a ochranná opatření. Novatrix, Praha 2009, 117s.

¹⁴⁵ <http://www.vscr.cz/generální-reditelstvi-19/stare-clanky-506/vezenska-sprava-ve-francii-597>

¹⁴⁶ <http://www.vscr.cz/generální-reditelstvi-19/stare-clanky-506/vezenska-sprava-ve-francii-597>

¹⁴⁷ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Systém českého trestního práva, 3. část-Tresty a ochranná opatření. Novatrix, Praha 2009, 117s.

¹⁴⁸ <http://www.vscr.cz/generální-reditelstvi-19/stare-clanky-506/vezenska-sprava-ve-francii-597>

prospěchu.¹⁴⁹ Jeho smyslem je odvod hodnot, především finančních prostředků, nabytých pachatelovým trestním jednáním, přímo či nepřímo, čímž se zákonodárce snaží zabránit pachatelově následné potenciální nezákonné činnosti.¹⁵⁰ Peněžitý trest je trestem, který může velmi úspěšně alternovat nepodmíněný trest odnětí svobody.¹⁵¹

Své místo v trestním právu má celá staletí, např. ve feudálních dobách byl tradičně ukládán „patricijským“ vrstvám society za trestné činy, které byly jinak postihovány vězením či trestem smrti. Rakouský trestní zákoník (1852) pak koncipoval toto potrestání jako vedlejší trest u zločinů, hlavní či vedlejší u přečinů a přestupků. V Čechách měl peněžitý trest dlouhou dobu pozici jakéhosi levobočka, nebyl ukládán jako trest samostatný a jeho úprava nebyla velmi sofistikovaná. Svou renesanci a satisfakci zažívá peněžitý trest v dobách porevolučních, kdy je možno jej dle novely zákona 175/1990 Sb. stanovit místo trestu odnětí svobody u kteréhokoli nezákonného činu se sazbou do tří let samostatně pokud to dle povahy a možnosti nápravy pachatele postačí.¹⁵²

Trestní zákoník upravuje peněžitý trest v § 67 až § 69. Tento trest je plnohodnotnou substitucí především krátkodobého nepodmíněného trestu odnětí svobody. Je následkem trestných činů majetkově motivovaných, kde je cílem pachatele získat neoprávněný majetkový prospěch nebo snižující majetek druhých občanů- např. poškozování cizí věci. Peněžitý trest je tedy z logiky věci konsekvencí trestných činů hospodářských, proti majetku, proti pořádku, ve věcech veřejných, obecně nebezpečných.¹⁵³

Ukládání peněžitého trestu musí být vždy velmi pečlivě zvažováno především k faktu, že jeho uložení velmi citelně zaznamená pachatelova rodina či okolí. Je na místě proto hledět především zájmů nezletilých dětí, jejich vyživovací povinnosti a nároků náležejících poškozeným či jejich pozůstalým.¹⁵⁴ Soud vždy zkoumá majetkové poměry pachatele a od nich se pak odvíjí výše denní sazby. Pozitivním aspektem tohoto trestu je, že je jakýmsi bonusem pro státní fiskus.

¹⁴⁹ NS ČR-R 16/1988-Fenyk,J.,Hájek,R.,Stříž,I.,Polák,P.Trestní zákoník a trestní řád,1.díl,Linde Praha,2010,341s.

¹⁵⁰ Ščerba,F.:Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě.Praha:Leges,2011, 245s.

¹⁵¹Novotný,O.,Vanduchová,M. a kol.Trestní právo hmotné-I.Obecná část.Praha:Aspi.a.s.,2007,374s.

¹⁵² Solnař,V.,Fenyk,J.,Císařová,D.,Vanduchová,M. Systém českého trestního práva,3.část-Tresty a ochranná opatření.Novatrix,Praha 2009,141s.

¹⁵³ Vantuch,P.,Trestní zákoník s komentářem,Nakladatelství Anag,1.vydání,2011,233s.

¹⁵⁴ Ščerba,F.:Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě.Praha:Leges,2011, 245s.

Velmi zajímavý judikát¹⁵⁵, který dle mého soudu přinesl zcela nový rozměr této sankce a hraničí s negativním zásahem do základních lidských práv a svobod, napříště stanoví, že výměra ukládaného peněžitého trestu není omezena hodnotou majetku získaného posuzovanou trestnou činností. Peněžitým trestem lze postihnout i majetek, který pachatel nabyl poctivou prací.

Uložení peněžitého trestu připadá v úvahu ve třech zákonodárcem předvídaných situacích:

- pachatel získal nebo se snažil získat majetkový prospěch pro sebe či někoho jiného (§ 67 odst.1TZ)
- trestní zákoník výslovně povoluje uložení tohoto trestu ve zvláštní části (§ 67 odst.2.písm.a)TZ)
- pachatel se dopustil přečinu a vzhledem k povaze a závažnosti tohoto přečinu, osobě pachatele a jeho poměrům soud neuloží současně trest odnětí svobody nepodmíněný (§ 67 odst.2 písm.b)TZ¹⁵⁶

Peněžitý trest je možno uložit samostatně nebo vedle trestu odnětí svobody. Samostatně je vhodný pro pachatele, k jehož nápravě postačí bez uložení dalšího trestu. Vždy je nutno hledět povahy a závažnosti spáchaného trestného činu, osobě pachatele a jeho poměrům.¹⁵⁷Dle judikatury¹⁵⁸ je predispozicí uložení peněžitého trestu jako samostatného trestu zjištění, které je nutno v rozsudku konkrétně zdůvodnit, že vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a k osobě pachatele, jeho poměrům není třeba jiného trestu. Soudy velmi často přehlížejí nutnost tohoto rozboru a bagatelizují dopady těchto zjištění.

Nový trestní zákoník pozměňuje způsob výměry a výkonu peněžitého trestu (§ 68). Zavádí systém tzv. denních sazeb, který byl doposud užíván v případech mladistvých pachatelů u peněžitých opatření.¹⁵⁹ Soud pachateli nařídí

¹⁵⁵ R 51/1988-I. Vantuch,P.,Trestní zákoník s komentářem,Nakladatelství Anag,1.vydání,2011,233s.

¹⁵⁶ §67 zák.40/2009Sb.

¹⁵⁷ §67 odst.3.zák.40/2009Sb.

¹⁵⁸ R II/1967. Vantuch,P.,Trestní zákoník s komentářem,Nakladatelství Anag,1.vydání,2011,233s.

¹⁵⁹ Jelinek,J.a kol.:Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.1.vydání.Praha:Leges,2009,97s.

nejméně 20 a nejvíce 730 sazeb.¹⁶⁰ Výměra peněžitého trestu však nesmí být snižována nebo zvyšována mimo zákonný rámec.¹⁶¹ Počet sazeb soudce určí s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a vynese v odsuzujícím rozsudku.¹⁶² Denní sazby činí nejméně 100Kč a nejvíce 50 000 Kč. Výše jedné sazby se pak odvozuje od majetkových a osobních poměrů pachatele. Soudu je vodítkem též pachatelův čistý, denní, průměrný příjem. Pokud tedy mluvíme o určitých minimálních a maximálních denních peněžních částkách jedná se o minimálně 20 denních sazeb po 100 Kč-tedy 2000 Kč, maximálně 730 denních sazeb po 50 000 Kč-tedy 36 500 000 Kč. Zákonodárce zde vidmo velkoryse ponechává prostor pro úvahu soudu, který peněžitý trest ukládá tak, aby byl pro pachatele únosný. Dle § 68odst.6 tr.zák¹⁶³ peněžitý trest nelze uložit, jestliže je zřejmé, že by byl nedobytný. Při zkoumání této podmínky uložení peněžitého trestu je třeba zjišťovat i závazky obviněného, především rozsah jeho zákonné vyživovací povinnosti i povinnosti k náhradě škody, které mají přednost před zaplacením peněžitého trestu. Zaplacené částky dle § 68 odst.7¹⁶⁴ TZ připadají státu. Výhodu vidím v ustanovení § 68 odst.5 TZ, které umožňuje soudu, aby v případě pachatelovi platební neschopnosti, tedy nemožnosti uhradit trest okamžitě, stanovil přiměřené měsíční splátky. Spolu s nimi může též určit, že splátky se ruší, pokud pachatel nezaplatí dílčí splátku včas.

Zákonodárce nezapomíná ani na situaci, kdy pachatel trestného činu je nesolventní nebo z jakéhokoli jiného důvodu peněžitý trest nesplnil. V § 69 TZ stanoví v odst.1 povinnost soudu při uložení peněžitého trestu zároveň stanovit náhradní trest odnětí svobody, a to až na čtyři léta.¹⁶⁵ Dle judikatury¹⁶⁶ soud dle § 344odst.2 TrŘ nařídí výkon náhradního trestu odnětí svobody nebo jeho části, jestliže odsouzený nezaplatí uložený peněžitý trest nebo jeho část a jedná zejména tak, že se zbavuje majetku, z něhož by peněžitý trest mohl být zaplacen nebo na který by mohl být veden výkon rozhodnutí k úhradě tohoto trestu, nebo takový majetek ukrývá nebo si záměrně počiná tak, aby takového majetku nenabyl-

¹⁶⁰ §68odst.1-40/2009Sb.

¹⁶¹ NS ČR-R 4/1967, Fenyk,J.,Hájek,R.,Stříž,I.,Polák,P.Trestní zákoník a trestní řád,1.díl,Linde Praha,2010,342s.

¹⁶² §68odst.3-40/2009Sb

¹⁶³ NS ČR-R 22/1977- Fenyk,J.,Hájek,R.,Stříž,I.,Polák,P.Trestní zákoník a trestní řád,1.díl,Linde Praha,2010,342s.

¹⁶⁴ §68odst.7-40/2009 Sb.

¹⁶⁵ §69odst.1-40/2009 Sb.

¹⁶⁶R4/1988- Vantuch,P.,Trestní zákoník s komentářem,Nakladatelství Anag,1.vydání,2011,240s.

zejména se vyhýbá zaměstnání či se chystá odjet z republiky, navždy či omezenou dobu, takže by peněžitý trest nemohl být zaplacen, přestože odsouzený tyto prostředky vlastní.

Velmi výhodnou situaci pro pachatele představuje odst.2 § 69 TZ, který na pachatele přečinu spáchaného z nedbalosti, kterému byl uložen peněžitý trest a který již trest vykonal či pravomocným upuštěním od výkonu trestu nebo jeho výkonu, hledí jako by nebyl odsouzen- tedy nastává fikce neodsouzení.

Peněžitý trest není zcela jistě možno pasovat na „evergreen“ systému trestů. Depleci nízké popularity lze spatřovat v nedostatečných majetkových poměrech odsouzených, účelové nezaměstnanosti odsouzených a nelehká situace či úplná nemožnost zjištění majetkových poměrů pachatele.¹⁶⁷

Komparace v rámci EU

Peněžitý trest patří lze označit za probatus krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody napříč celou Evropou. Ve většině zemí (Finsko, Švédsko, Dánsko, Německo, Rakousko, Francie aj.) pak funguje jako systém tzv. denních pokut známých též našemu trestnímu zákoníku. Hojně využívaným trestem se stal peněžitý trest v Německu.¹⁶⁸

V Německu od roku 1969 započala snaha o nahrazení krátkodobých trestů odnětí svobody alternativními tresty. Dodnes, chce-li soud uložit nepodmíněný trest odnětí svobody ve výměře do šesti měsíců, musí své rozhodnutí velmi podrobně odůvodňovat. Zákonodárce tímto sleduje markantnější využívání alternativ NTOS. Velmi atraktivním se zde stal právě peněžitý trest. Německo zavedlo v roce 1969 po vzoru skandinávských zemí systém denních pokut peněžitého trestu, což rapidně zvedlo nárůst počtu uložení peněžitého trestu a samozřejmě obecnou důvěryhodnost.¹⁶⁹ Peněžitý trest se katapultoval do role nejoblíbenější alternativy krátkodobých trestů odnětí svobody a dnes ho soudy ukládají ve více než 80% případů odsouzených pachatelů. Peněžitý trest lze v

¹⁶⁷ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Systém českého trestního práva, 3. část-Tresty a ochranná opatření. Novatrix, Praha 2009, 144s.

¹⁶⁸ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Systém českého trestního práva, 3. část-Tresty a ochranná opatření. Novatrix, Praha 2009, 136s.

¹⁶⁹ Příručka základních principů a slibné praxe v oblasti alternativních opatření k uvěznění, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, <http://www.ok.cz/iksp/docs/368.pdf>, 39s.

Německu uložit za každý přečin, pokud u něho není zvyšována horní sazba, a za každý trestný čin, za který by soud vyměřil trest odnětí svobody nepřesahující šest měsíců¹⁷⁰.

Ve Francii zákonodárce stanovil u trestání přečinů rozlišení tzv. pokut (amende) a tzv. denních pokut (jours - amende). Pokutu lze uložit u všech přečinů jako trest hlavní, mnohdy jediný možný. Denní pokutu pak lze uložit samostatně, jen stanoví-li francouzský zákoník za přečin *verbis expressis* pouze trest odnětí svobody ve zvlášti části. Právě denní pokuta je pojímána jako trest alternativní. Ve Francii je peněžitý trest uložen zhruba 30% odsouzených.¹⁷¹

Závěr

Hlavním záměrem mé diplomové práce bylo vypracovat rozbor platné právní úpravy alternativních trestů odnětí svobody, jejich možností a limitů, komparace s dalšími zeměmi Evropské unie a návrhy *de lege ferenda*, které by mohly být jakýmsi kompasem či odhadem budoucích změn této úpravy a jejího vývoje.

Problematikou minimálně posledních dvou až tří dekad je nezpochybnitelný fakt globálního, kontinuálního nárůstu počtu uvězněných osob, přeplněnosti věznic a přetížení justičních aparátů.

Krescentní kriminalita a nové formy zločinnosti (především hospodářské) zasáhly Českou republiku jako bývalou socialistickou zemi v dobách porevolučních velmi asertivně. Výsledky studií i jazyky odborníků varují před laxním přístupem v podobě zvýšeného ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a zpříšňování trestní politiky. Hovoří se též o krizi nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Je nepochybné, že nepodmíněný trest odnětí svobody má své benefity, kupříkladu je jím bez pochyb naplněn generální preventivní účinek, dle mého soudu však má být ponechán především pachatelům závažnější trestné činnosti a recidivnímu chování: „nesit summum malum dolor, malum certa est.“ Namísto

¹⁷⁰ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Systém českého trestního práva, 3. část - Tresty a ochranná opatření. Novatrix, Praha 2009, 136-137s.

¹⁷¹ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Systém českého trestního práva, 3. část - Tresty a ochranná opatření. Novatrix, Praha 2009, 136-137s.

intramurálního vězeňského prostředí s významnou sociálně-deviantní subkulturou shledávám velký potenciál v alternativních trestech odnětí svobody, jež jsou prosty následku efektu prizonizace (neztěžují proces resocializace pachatele) nemají devastující vliv na osobnost pachatele, nepřetrhávají jeho rodinné a sociální či pracovní vztahy a dále odlehčují státnímu fisku za současného naplnění účelu trestu.

Pro zdárný adaptát alternativních trestů odnětí svobody, jež má vést ke snížení počtu uvězněných osob, nákladů na provoz věznic a jejich aparátu či důvěře soudů v tyto nové cesty, která je nezbytná pro jejich úspěšné ukládání, je třeba exaktního zákonodárného základu zejména v hmotně právní oblasti. Zde bych ráda vyjádřila mírné pochyby. Přestože český zákonodárce zůstává s vývojem této oblasti extrovertní a reaguje na nové celosvětově prověřené trendy obohacováním systému trestů, nalézáme v právní úpravě nespočet jakýchsi legislativních oxymoronů. Cílem mé práce není výčet nedostatků zákonodárné úpravy, nastíním proto jen zrnko návrhů *de lege ferenda*, se kterými jsem byla konfrontována během studia dané problematiky a jejích pramenů. Lze uvést následující:

Před samotným uvedením trestu domácího vězení v účinnost bych se vydala cestou německých a švýcarských zákonodárců, kteří využili předstihu a v rámci pilotních projektů odhalovali svízele dané problematiky, které po samotné účinnosti trestu domácího vězení nebránily jejich úspěšné aplikaci, jak se tomu stalo v tuzemsku. Dále bych rozšířila řady erudovaných probačních úředníků dohlížejících na osoby ve výkonu trestu domácího vězení a jejich technického zázemí. Samozřejmostí je výběr monitorovacího zařízení, které je dle mého názoru alfou omegou trestu domácího vězení.

V případě trestu domácího vězení bych v průběhu jeho výkonu zakotvila požadavek vedení řádného života pachatele, jako tomu je u trestu obecně prospěšných prací.

Maximální výměru náhradního trestu odnětí svobody za porušení podmínek domácího vězení bych pozvedla ze současného jednoho roku minimálně na roky dva, neboť maximální výměra trestu domácího vězení činí sama o sobě 2 roky. Shledávám výměru jednoho roku za zcela nedostatečnou

hrozbu pro pachatele trestného činu v případě porušení podmínek domácího vězení.

Dále bych u tohoto trestu zvýšila finanční spoluúčast odsouzeného na náklady spojené s výkonem tohoto trestu na vyšší částku než je současných 50 Kč. Pachatel se bude cítit více součástí výkonu trestu domácího vězení, což usnadní uznání odpovědnosti ze strany pachatele.

Uložení domácího vězení bych podmínila souhlasem osob žijících ve společné domácnosti s odsouzeným, stejně jako je tomu ve francouzském modelu, jelikož především u nich dochází k bezdůvodnému zásahu do osobních práv a svobod.

Detailní rozpracování podmínek výkonu trestu domácího vězení a trestu obecně prospěšných prací bych ponechala probačnímu úředníkovi, který měl možnost pachatele poznat, zná jeho potřeby a dokáže nejlépe specifikovat a individualizovat výkon těchto trestů.

Jako obligatorní součást výkonu trestu OPP bych požadovala souhlas samotného odsouzeného, jako je tomu velmi často v zahraničních úpravách. Zamezí se následnému markantnímu přeměnování tohoto trestu v nepodmíněný trest odnětí svobody.

Dle předlohy ve francouzském prostředí bych porušení podmínek výkonu OPP kvalifikovala skutkovou podstatou maření úředního rozhodnutí za současného ponechání povinnosti výkonu trestu OPP v platnosti.

V souvislosti s peněžitým trestem bych umožnila snížení jeho výměry jeho denních pokut až o jednu polovinu po úspěšném vykonání některé z obecně prospěšných prací.

Především jako bazální a opomíjený aspekt bych uvedla v účinnost velmi detailně propracovaný zákon o prevenci kriminality. Ten by řešil propracovaný systém institucí a programů zabývajících se prostředky ke snížení kriminality. Jen tak je dle mého mínění zamezit tzv. boiled frog syndromu (syndrom vařeně žabky), kdy zaváděný alternativní trest je vždy už jen odpovědí na stávající problematiku.

Závěrem bych ráda konstatovala, že po detailní elaboraci problematiky alternativ odnětí svobody v jejich užším pojetí, vnímám stávající právní úpravu za extrovertní, leckdy ovšem autosterilní, k jejíž plné funkčnosti je potřeba dlouholetých zkušeností.

Resumé

The main aim of my thesis is to develop an analysis of current legislation governing alternative sentences, their possibilities and limits comparing it with other European Union countries. The thesis also examines the proposals de lege ferenda that could be used as a benchmark and a guide for future amendments to the current regulation.

The notion of alternative sentencing became a global trend in the last two to three decades; this is the result of, inter alia, of continuous increase in the number of inmates, prison overcrowding and congestion of the judicial apparatus.

Crescent crime and new forms of crime (especially economic) hit the Czech Republic as a former socialist country in the post-revolutionary times, very assertive. The results of studies and language experts warn against lax approach in the form of increased storage imprisonment and criminal policy tightening. There is also talk about crisis imprisonment.

It is clear that an unconditional sentence of imprisonment has its benefits, such as preventive effect, in my opinion, however, the left especially serious crime offenders and recidivist behavior: "Nesit summum malum dolor, malum certe est." Instead of intramural prison environment with significant social and deviant subculture find great potential in alternative prison sentences, which are free from the aftermath of the effect prisonisation (difficult process of rehabilitation of offenders) do not have a devastating effect on the personality of the offender, do not destroy his family and social relationships or work and relieves the state fisk while fulfilling the purpose of punishment.

To adopt successful alternative sentencing, which would reduce prison overcrowding, the cost of operating prisons and courts system and trust in these new ways is need of exact legislative base especially in the area of substantive law . Here I would like to express mild doubt. Although the Czech legislator remains with the development of this area, extrovert and responds to new global trends enrichment of proven record, we find the kind of legislation, numerous legislative oxymorons.I have some proposals de lege ferenda with which I was confronted while studying the issue and its sources. You can include for example the following:

Before stating house arrest force would embark on German and Swiss lawmakers who took advantage of time, and in pilot projects unveiled the hardship as the issue of very effective house arrest hinders their successful application, as happened in this country. Furthermore, extended series of erudite probation officers supervising persons sentenced under house arrest and their technical background. Of course there is the selection of monitoring equipment that is in my opinion, Alpha Omega of the house arrest.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZKRATEK

Knihy a slovníky:

Anzenbacher, A.: Úvod do filozofie. 2. vydání, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1991

Černíková, V. Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciární prevenci), Praha, 2005, Policejní akademie České republiky, Katedra kriminologie

Derks, Kalmthout, Stelman, Gilly, Wegener, Gell-Probace v Evropě, In: Inštituce pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2003, překlad: Žižka, J.

Fenyk, J., Hájek, R., Stříž, I., Trestní zákoník a trestní řád-Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Praha, Linde, 2010

Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Vybrané otázky sankční politiky: Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ, Institut zabezpečovací detence. Praha: IKSP

Jelinek, J. (ed.): O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny. Praha: Leges, 2009

Jelinek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vydání. Praha: Leges, 2009

Karabec, Z. Koncept restorativní justice, In: Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2003

Karabec, Z., Diblíková, S., Macháčková, Z., Krátkodobé tresty odnětí svobody, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha: 2000

Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 2005

Makariusová,V., Alternativy trestu odnětí svobody, In. Černíková, V.,Makariusová,V.,Sedláček,V.,Sociální ochrana, 2.vydání.Praha:Policejní akademie ČR, 1998

Navrátilová, J.:Výjimečný trest, Praha: Leges, 2009, .

Novotný, O. a kol. Trestní právo hmotné. 1. obecná část. Praha: Codex, 1997

Novotný, O., Vanduchová, M., a kol. Trestní právo hmotné-I. Obecná část. Praha: ASPI, a. s., 2007

Příručka základních principů a slibné praxe v oblasti alternativních opatření k uvěznění,Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/368.pdf>

Sborník referátů z mezinárodní konference v Kroměříži, Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, Praha,2004

Solnař,V.,Fenyk,J.,Císařová,D.,Vanduchová,M. Systém českého trestního práva,3.část- Tresty a ochranná opatření.Novatrix,Praha 2009

Solotář,A.,Púry,F.,Šámal,P. Alternativní řešení trestných věcí v praxi, Praha:C.H.Beck,2000

Ščerba, F., Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě, Praha:Leges, 2011

Štern,P.,Ouředníčková,L.,Doubrovová,D.,Praha: Portál,Vyd.1, 2010 , Probace a mediace:Možnosti řešení trestných činů

Van Kalmthout,a.,překlad:Ouředníčková,L.,1995,Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí,dostupné z:<http://spj.cz/opp/vykon/clanek02.html>

Vantuch,P.,Trestní zákoník s komentářem, Nakladatelství Anag, 1. vydání,2011

Žatecká, E.:Postavení a úkoly Probační a mediační služby, Ostrava:KEY Publishing

Články:

Krejčířiková,K. Nový trest (trestní opatření)domácího vězení, Státní zastupitelství-10/2009,

Musil,J.,2010, Úvaha o přepínání trestní represe, dostupné z:<http://www.ok.cz/iksp/doc/50y/Musil.doc>

Kysela, K ,Volevecký,P.,Trest domácího vězení, Trestní právo 7-8/2011

Nezkusil, J. K problematice alternativ k trestu odnětí svobody, Trestní právo 07-08/2009

Púry,F., Šámal, P., Nad jedním rozhodnutím o probaci. Trestní právo, 1997, číslo 7/8,

Ščerba, F., 2011, Trest domácího vězení po novele č.330/2011Sb., Trestněprávní revue 1/2012

Ščerba, F., 2012, Druh či výměra trestu?(k jednomu problému časové působnosti trestního zákoníku), Trestněprávní revue 2/2012

Ščerba,F., Probace a její projevy v českém trestním právu, Trestněprávní revue,10/2009

Válková, H.,Solotář,A.,Restorativní justice-trestní politika pro 21. století? Trestní právo 1/2000

Trestneprávní revue 12/2006., Současné pojetí restorativní justice(IV.mezinárodní konference Evropského fora pro restorativní justici,Barcelona

Internetové zdroje:

http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2004/0403/karabec_infn.html

<http://iuridictum.pecina.cz/w/Trest>

http://kromerizsky.denik.cz/zpravy_region/domaci-vezeni-na-kromerizsku-jediny-pripad20110609.html

<http://trestnizakonik.cz/navrh/duvodova-zprava.html>

<http://www.iksp.cz>

http://www.kriminalvarden.se/upload/Informationsmaterial/svardirekt_08_eng.pdf

<http://www.ok.cz/ikps/doc/317.pdf>

<http://www.pmscr.cz/>

<http://www.vscr.cz/generální-reditelstvi-19/stare-clanky-506/vezenska-sprava-ve-francii-597>

Seznam použitých zkratk:

TZ - zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

TR - zákon č.141/1961 Sb., trestní řád soudní

ZSVM-zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže

LZPS- zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod České republiky

ZPMS- zákon č. 257/2000 Sb., zákon o Probační a mediační službě

ř.z.- říšský zákoník

tzv.- tak zvaný

např.- například

NTOS- nepodmíněný trest odnětí svobody

TOS- trest odnětí svobody

OPP- trest obecně prospěšných prací

DV- trest domácího vězení

PT- peněžitý trest

PMS- Probační a mediační služba

